

Rezultati javnomnјenskog istra֒ivanja

Obaveštenost građana Srbije o ratovima '90-ih godina, ratnim zločinima i suđenјima optuženima za ratne zločine

*Istra֒ivanje javnog mnjenja građana Srbije
za potrebe dnevnog lista Danas (izdavač Dan Graf)*

Realizacija istra֒ivanja:

Istra֒ivački tim Demostata, rukovodilac tima Srećko Mihailović

Autori:

Tekst izveštaja - Srećko Mihailović

Grafika - Saša Lazarević

Sadržaj	
1. Osnovni podaci o realizaciji istra֒ivanja	str. 2
2. Osnovni podaci o uzorku	str. 2
3. Potreba za informisanјem o suđenјima za ratne zločine	str. 6
4. Haški tribunal	str. 14
5. Ocena rada države Srbije	str. 19
6. Stav prema krivici pojedinaca i naroda; krivci i ֒rtve	str. 23
7. Politička rehabilitacija osuđenih i osumnjičenih za ratne zločine	str. 30
8. Sećanje i zaborav	str. 31
9. Obaveštenost ispitanika o ratovima i zločinima u 90. godinama	str. 36
10. Etnička distanca Srba prema nekim drugim narodima	str. 48

Beograd, avgust 2017.

1. Osnovni podaci o realizaciji istraživanja

Istraživanje je obavio istraživački tim Istraživačko-izdavačkog centra Demostat, tokom 2017. godine. Istraživački izveštaj je okončan 1. septembra 2017. godine. Rukovodilac istraživačkog tima i autor istraživačkog izveštaja je Srećko Mihailović, sociolog. Terensko istraživanje obavila je anketarska mreža IIC Demostat.

Istraživanje je realizovano putem ličnog intervjua “licem u lice”. Intervju je u proseku trajao 35 minuta. Upitnik je imao 69 pitanja; 26 otvorenih i 43 zatvorena pitanja.

U realizaciji istraživanja koristili smo tzv. prost slučajni uzorak od 1200 ispitanika. U prvoj etapi izbora iz spiska biračkih mesta slučajno je izabrano 80 biračkih mesta. U drugoj etapi slučajno je vršen izbor ulica u kojima će se vršiti anketiranje, uključiv polaznu tačku i “korak” u izboru kuće/domaćinstva u kojoj će se “tražiti” ispitanik. U trećoj etapi je biran ispitanik u datom domaćinstvu prema proceduri “prvog rođendana”.

Terenski deo istraživanja obavljen je u drugoj polovini jula 2017. godine (što baš i nije bilo povoljno vreme zbog godišnjih odmora). Uzorak je realizovan stoprocentno.

Realizovani uzorak je reprezentativan na nivou Srbije, ali ne i na nivou regiona. Za nivo pouzdanosti 90% margina greške je 3,4%; za nivo pouzdanosti 95% margina greške je 4,0%; za nivo pouzdanosti 99% margina greške je 5,3%. Da pomenem da se u praksi najčešće upotrebljava procena pouzdanosti od 95% ($\alpha = 0,05$).

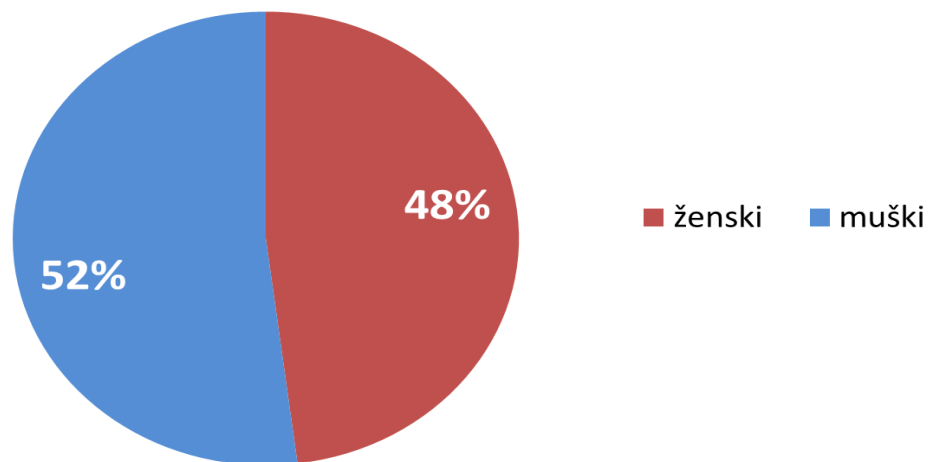
2. Osnovni podaci o uzorku

U završnu statističku obradu ušlo je 1202 upitnika. U realizaciji upitnika došlo je do preceđenosti ispitanika sa višim i visokim obrazovanjem, a podcenjeni su ispitanici sa osnovnom školom. Ova i druge manje disproporcije u osnovnim statističkim pokazateljima, otklonjene su standardnom procedurom reponderacije.

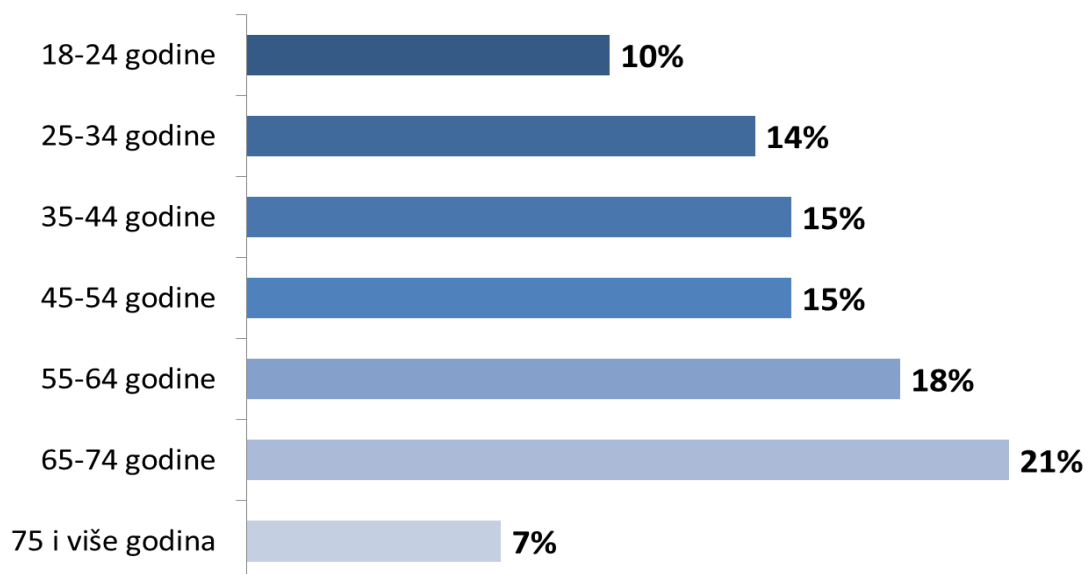
Polna struktura uzorka

48%	ženski
52%	muški

65. Polna struktura uzorka

66. Starosna struktura uzorka

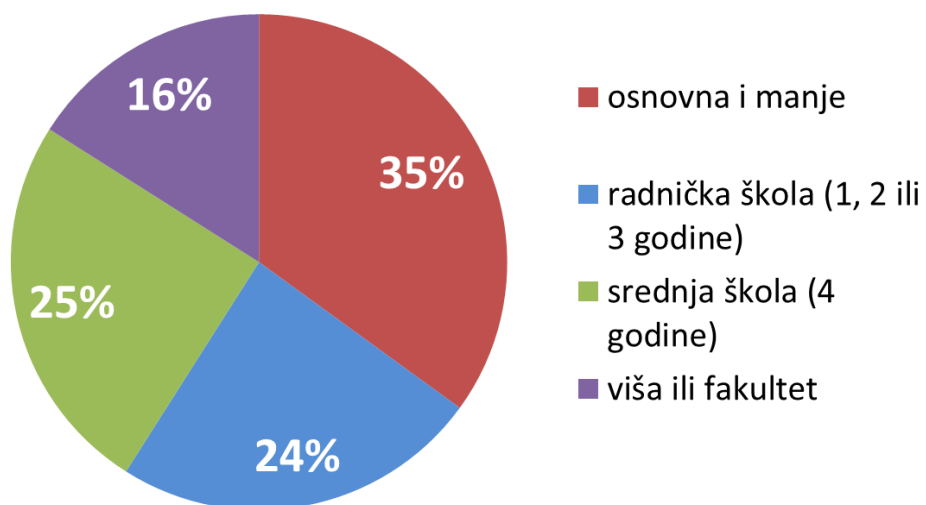
Starosna struktura uzorka

10%	18-24 godine
14%	25-34 godine
15%	35-44 godine
15%	45-54 godine
18%	55-64 godine
21%	65-74 godine
7%	75 i više godina

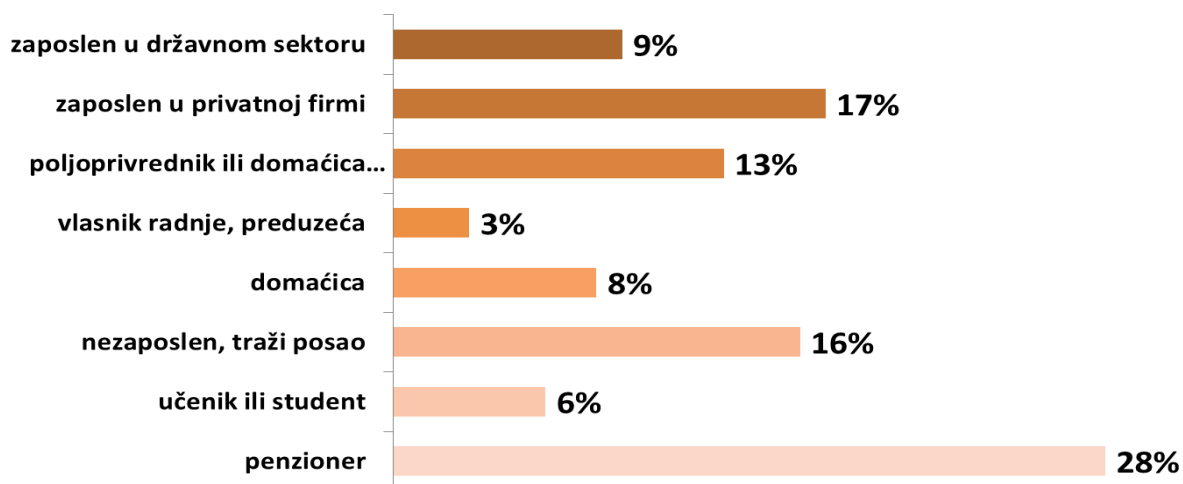
Školska sprema uzorka

35%	osnovna i manje
24%	radnička škola (1, 2 ili 3 godine)
25%	srednja škola (4 godine)
16%	viša ili fakultet

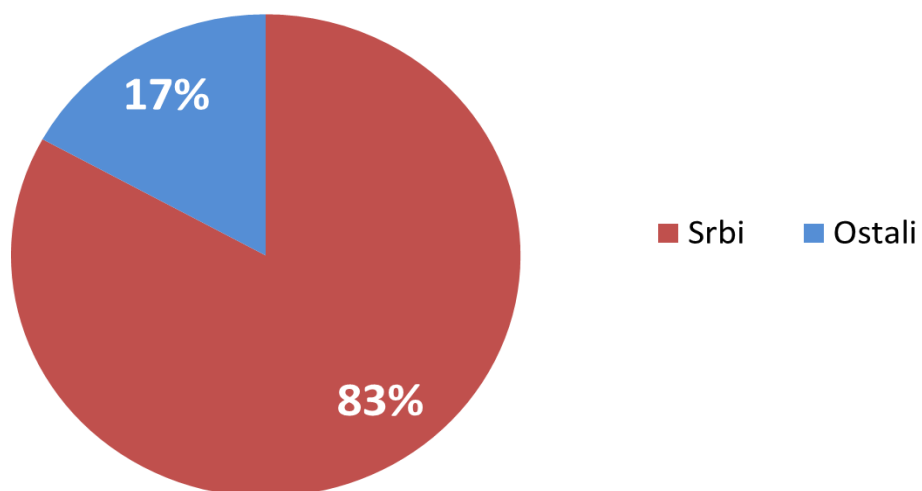
67. Školska sprema uzorka

68. Radno-svojinski status uzorka

69. Nacionalna pripadnost uzorka

Radno-svojinski status uzorka

9%	zaposlen u državnom sektoru
17%	zaposlen u privatnoj firmi
13%	poljoprivrednik ili domaćica na selu
3%	vlasnik radnje, preduzeća
8%	domaćica
16%	nezaposlen, traži posao
6%	učenik ili student
28%	penzioner

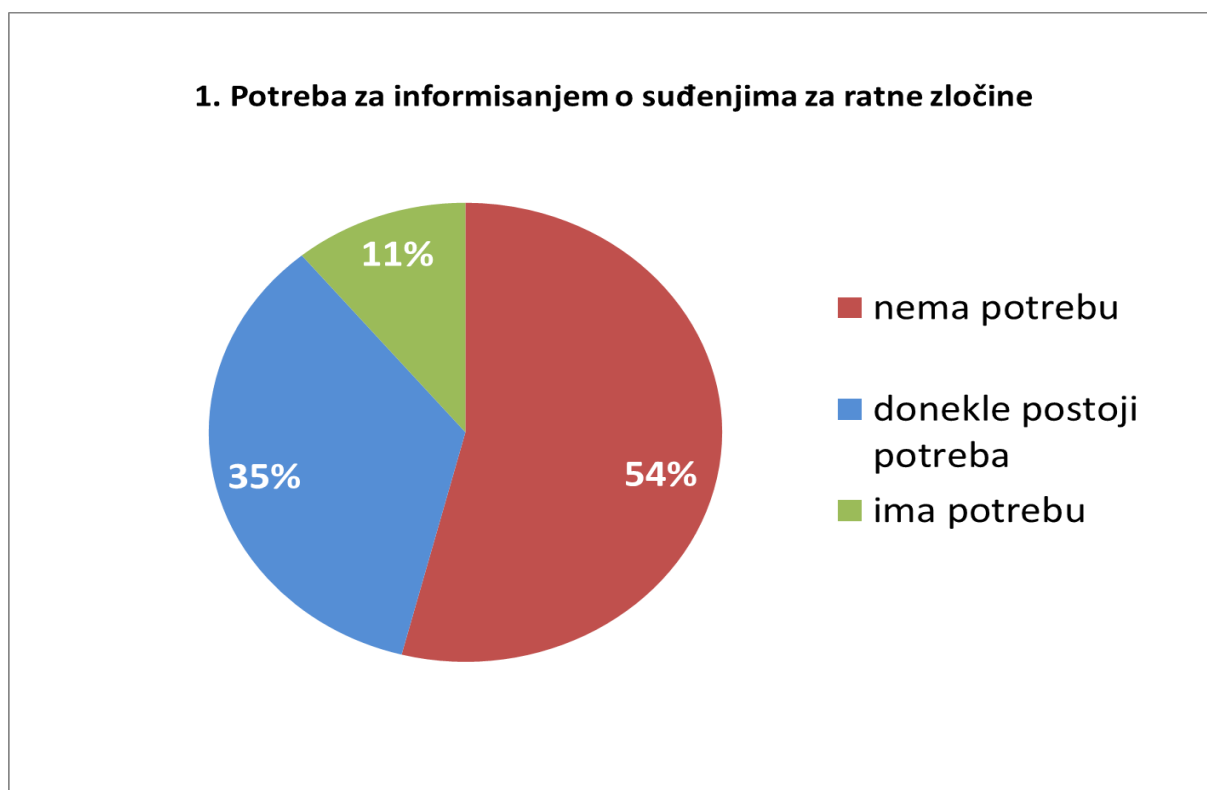
Nacionalna pripadnost uzorka

83%	Srbi
17%	ostali

3. Potreba za informisanjem o suđenjima za ratne zločine

Porazna je trijada nalaza o potrebi za informisanjem i informisanosti građana Srbije o suđenjima za ratne zločine: natpolovična većina ispitanika izjavljuje da nema potrebu za informisanjem o suđenjima za ratne zločine; natpolovična većina ispitanika ocenjuje svoju informisanost o suđenjima za ratne zločine kao lošu; natpolovična većina ispitanika procenjuje da su građani loše informisani o suđenjima za ratne zločine.

Samoocena potreba za informisanjem

Većina ispitanika tvrdi da nema potrebu za informisanjem o suđenjima za ratne zločine; tako misli 54% ispitanika, a još 35% ističe polovičnost potrebe za informisanjem, odnosno izjavljuje da „donekle” imaju potrebu. Tek svaki deveti ispitanik izjavljuje da ima potrebu za informisanjem o suđenjima (11%).

Tri petine ispitanika (59%) procenjuje svoju informisanost o suđenjima za ratne zločine kao lošu¹. Osrednja informisanost karakteriše 29% ispitanika, a dobra – 12% ispitanika.

Procena potrebe za informisanjem i procena same informisanosti su u visokoj korelaciji što je i logično (koeficijent kontigencije - C_k – iznosi 0,48). Češće su informisani građani koji imaju potrebu nego oni koji nemaju potrebu za informisanjem. Od ukupnog broja onih koji su rekli da nemaju potrebu 79% svoju informisanost procenjuju kao lošu, a od onih koji tvrde da imaju potrebu za informisanjem, loše je informisano 22%. Aritmetička sredina informisanosti (u ocenama od 1 do pet) za one koji nemaju potrebu je 1,68; za one koji „donekle” imaju potrebu 2,64 a za one koji imaju potrebu 3,08.

Potreba za informisanjem o suđenjima za ratne zločine je u visokoj ili osrednjoj korelaciji sa svim indeksima obaveštenosti koje smo oformili kao sintetičke pokazatelje obaveštenosti po oblastima. Najveća je korelacija sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine ($C_k=0,48$) – dok je aritmetička sredina indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima kod onih koji su rekli da imaju potrebu za informisanjem, u ocenama od 1 (neobaveštenost) do 5 (dobra obaveštenost), 3,29 – dotle je kod onih koji su rekli da nemaju potrebu za informisanjem, prosek 1,77. Ostale korelacije su osrednjeg intenziteta: sa indeksom obaveštenosti o suđenjima u Srbiji ($C_k=0,36$) i sa indeksom obaveštenosti o srpskim stradanjima u '90-ih godina. ($C_k=0,33$).

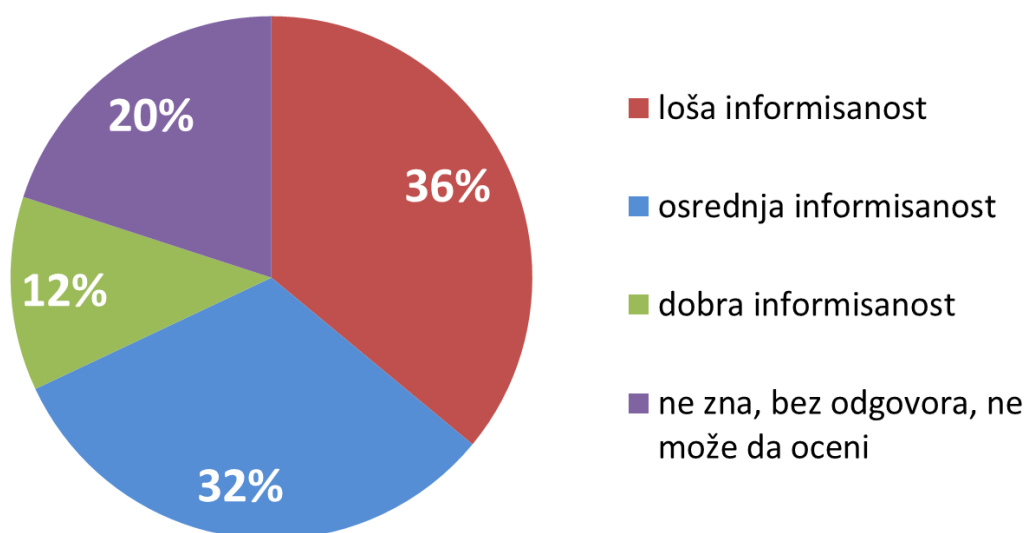
Povezanost postojanja potrebe za informisanjem sa sociodemografskim varijablama je niskog intenziteta (oko 0,20), ali je statistički značajna. Potrebu za informisanjem češće ističu muškarci nego žene (15 prema 8%), najstariji ispitanici nego najmlađi (22 prema 7%), potrebu češće ističu penzioneri i zaposleni u državnom sektoru, a ređe domaćice, učenici, studenti.

Muškarci češće tvrde da su dobro informisani o suđenjima za ratne zločine nego žene (16 prema 7%), odnosno ređe tvrde da su neobavešteni (29 prema 45%). Kada je reč o starosti ispitanika ($C_k=0,31$) po samooceni obaveštenosti izdvajaju se tri starosne grupe: najmanje su obavešteni oni koji imaju 34 i manje godina (neobaveštenost 50-60%, a obaveštenost 4-10%), potom slede najstariji, tj. oni koji imaju 65 i više godina (neobavešteni oko 40%, a obavešteni oko 10-20%). Najbolje su obavešteni ispitanici srednjih godina, 35-65 (neobavešteni oko 27%, a obavešteni oko 15%). Kada je reč o radno-svojinskom statusu najčešće su obavešteni vlasnici radnji i manjih preduzeća (oko 23%), zaposleni u državnom sektoru i penzioneri (oko 16%), a najređe su dobro obavešteni učenici i studenti (4%), domaćice (5%), nezaposleni (8%).

¹ Ovde je uključeno i 8% onih koji nisu odgovorili na ovo pitanje ili su rekli da ne mogu da ocene svoju informisanost.

Poređenje samoocene obaveštenosti i odgovora na pitanja u kojima je „tražena provera“ obaveštenosti pokazuje priličnu realnost ispitanika prilikom samoprocene obaveštenosti. Korelacija između samoocene obaveštenosti i četiri indeksa obaveštenosti kreće se između 0,34 i 0,44. Najizrazitija je povezanost samoocene i indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima (0,44). Na primer, grupa ispitanika koja stoji najgore na indeksu obaveštenosti o ratovima i suđenjima u 79% slučajeva je svoju informisanost ocenila kao lošu, u 18% slučajeva kao osrednju, a samo je 3% reklo da su dobro obavešteni.

5. Ocena informisanosti građana Srbije o suđenjima za ratne zločine

Ocene obaveštenosti građana uopšte

Zanimljivo je da su veoma slične distribucije samoprocene i ocene obaveštenosti građana uopšte; prosečna samoocena obaveštenosti, u ocenama od 1 do 5, iznosi 2,29 a prosečna ocena obaveštenosti građana uopšte – 2,55. Znači da su naši ispitanici prilično slično ocenili svoju obaveštenost i obaveštenost građana (ova tvrdnja pogotovu stoji ako ispitanicima koji su dali i sebi i građanima lošu ocenu obaveštenosti pripojimo one bez odgovora i one koji nisu znali da odgovore na ova pitanja).

Tabela 1. **Samoocena obaveštenosti i procena obaveštenosti građana (u%)**

	Samoocena ispitanika	Procena obaveštenosti građana
Loša informisanost	59	56
Osrednja informisanost	29	32
Dobra informisanost	12	12
UKUPNO	100	100

Koeficijent kontigencije između samoocene obaveštenosti i procene obaveštenosti građana je veoma visoka – 0,64. Samoocena i procena drugih je u tričetvrtine slučajeva ista, a manje ili više se razlikuje u četvrtini slučajeva. Informisanost je u obe procene ocenjena kao loša od strane 45% ispitanika, kao osrednja – 16% i kao dobra od strane 14% ispitanika, dok su, kao što smo rekli, ocene različite kod 25% ispitanika.

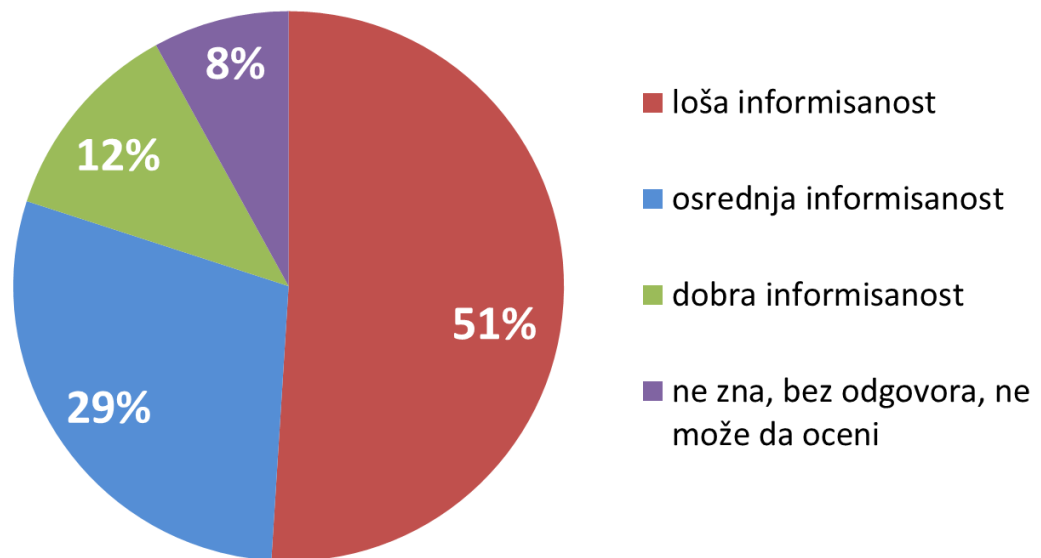
Pogled na medije

Od ukupnog broja građana koji su naveli medij preko kojeg se najčešće informišu o ratovima iz '90-ih godina i suđenjima za ratne zločine, na pitanje iz kojih se medija informišu, čak 72% je navelo televiziju, 14% novine, 13% internet i 1% radio.

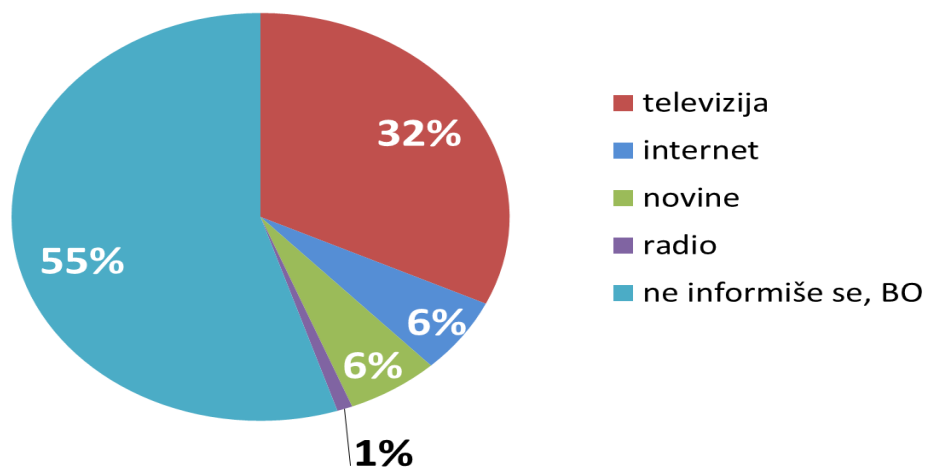
Nema ni iole značajnije razlike u korišćenju medija između žena i muškaraca. Povezanost sa uzrastom ispitanika je očekivana. Najmlađi su jedina starosna grupa koja češće koristi internet (51%) nego televiziju (41%), dok stariji od 65 godina znatno više od ostalih koriste televiziju (oko 80%), a internet minimalno (do 4%). Kada je reč o školskoj spremi, linija razdvajanja je 11 godina školovanja. Na jednoj strani su oni koji imaju 11 i manje godina školovanja i oni u oko 82% slučajeva koriste TV, oko 12% novine, oko 5% internet. Oni koji imaju 12 i više godina školovanja u oko 60% slučajeva koriste TV, oko 22% internet i oko 18% novine.

Nisu uočene značajnije razlike između medija koji se koriste i indeksa obaveštenosti; verovatno svako koriste onaj medij u kojem može da potvrdi svoja već formirana uverenja.

6. Samoocena informisanosti o suđenjima za ratne zločine

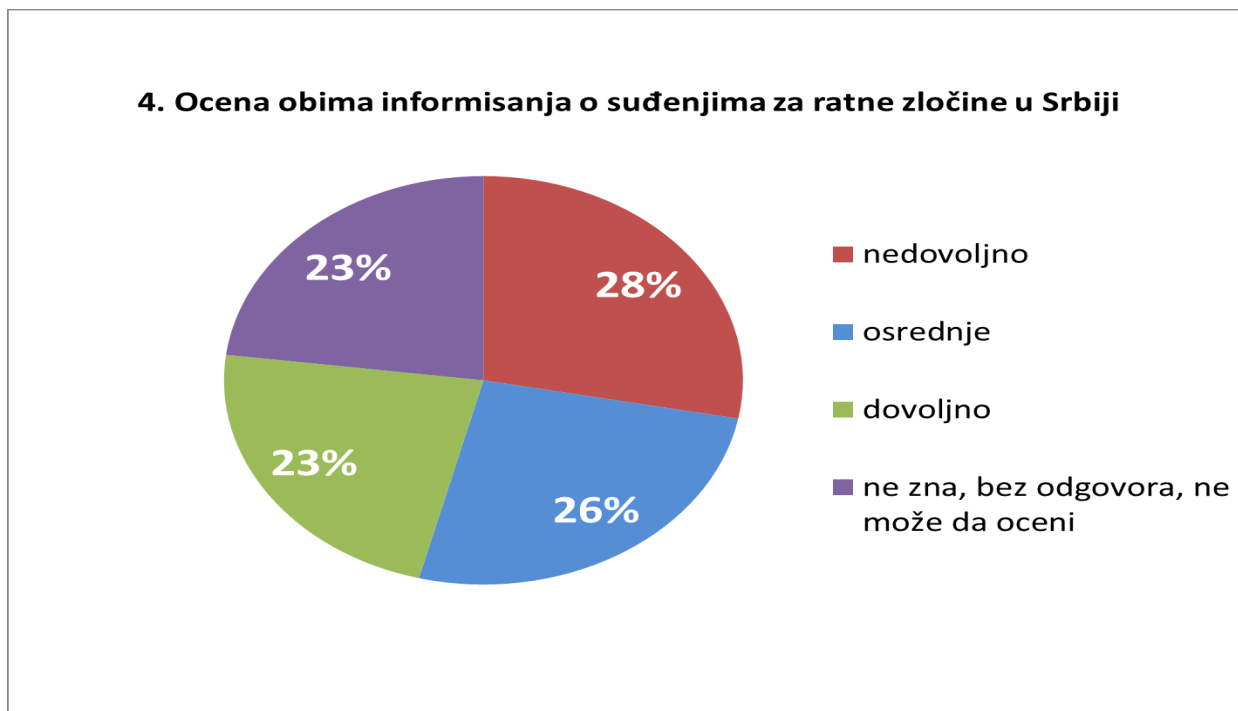

2. Mediji iz kojih se građani najčešće informišu

Koliko mediji informišu građane o suđenjima za ratne zločine u Srbiji

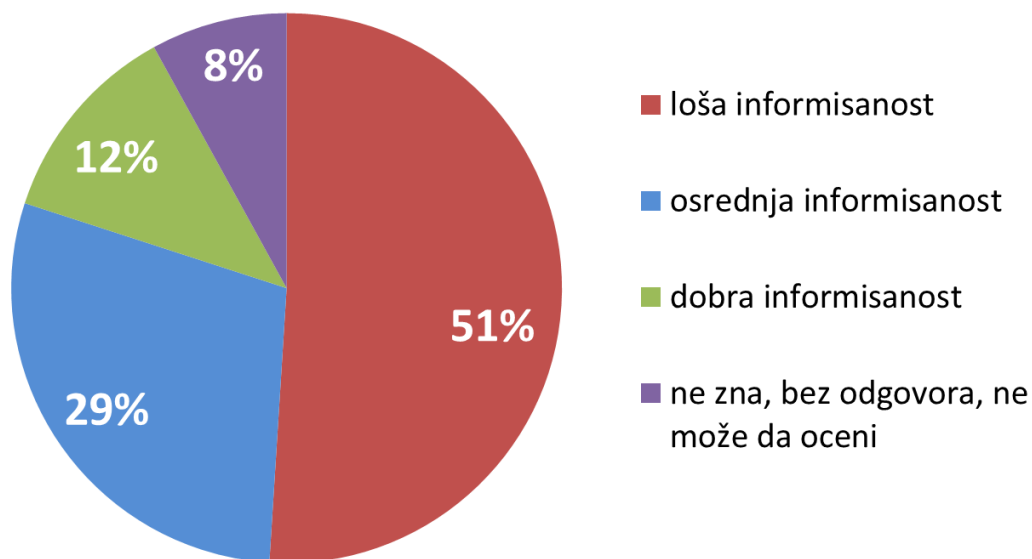
Koliko se informacija o suđenjima za ratne zločine pruža građanima Srbije? Naši ispitanici imaju podeljeno mišljenje o tome. Gotovo podjednak broj ispitanika je ocenio da je informacija nedovoljno (28%), nešto manje da je obim informacija osrednji (26%), dok je 23% reklo da je informacija dovoljno (takođe 23% ispitanika ili nije odgovorilo na pitanje ili je reklo da ne zna da proceni).

Tri petine ispitanika (59%) koji imaju potrebu da se informišu o suđenjima za ratne zločine u većoj meri od ostalih smatraju da je informisanje nedovoljno, dok je takvih među onima koji nemaju potrebu za informisanjem tek 18%. Korelacija između potrebe za informisanjem i ocene obima informisanja je 0,43. Korelacije sa ostalim sociodemografskim obeležjima su znatno slabije i kreću se između 0,20 i 0,26. Ipak se zapažaju određene pravilnosti. Na primer, broj ne-odgovora u proseku iznosi 24%, a znatno je veći kod sledećih kategorija ispitanika: učenici i studenti - 42%, najmlađi ispitanici (18-24) godina - 44%, domaćice - 34%, ispitanici sa osam i manje godina škole - 30%...

Relativno je visoka korelacija između procene obima informisanja o suđenjima za ratne zločine u Srbiji i indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima – 0,39. Obavešteni ispitanici u većoj meri ističu nedovoljno informisanje od strane medija – na primer, 42% ispitanika koji su veoma dobro informisani ističu nedovoljnost informisanja, a na drugoj strani tek 19% ispitanika koji su veoma loše informisani ističu nedovoljnu aktivnost medija na planu informisanja o suđenjima za ratne zločine u Srbiji. Ujedno treba pomenuti da čak 44% ispitanika koji su veoma loše informisani daju ne-odgovore na pitanje o tome koliko mediji informišu.

6. Samoocena informisanosti o suđenjima za ratne zločine

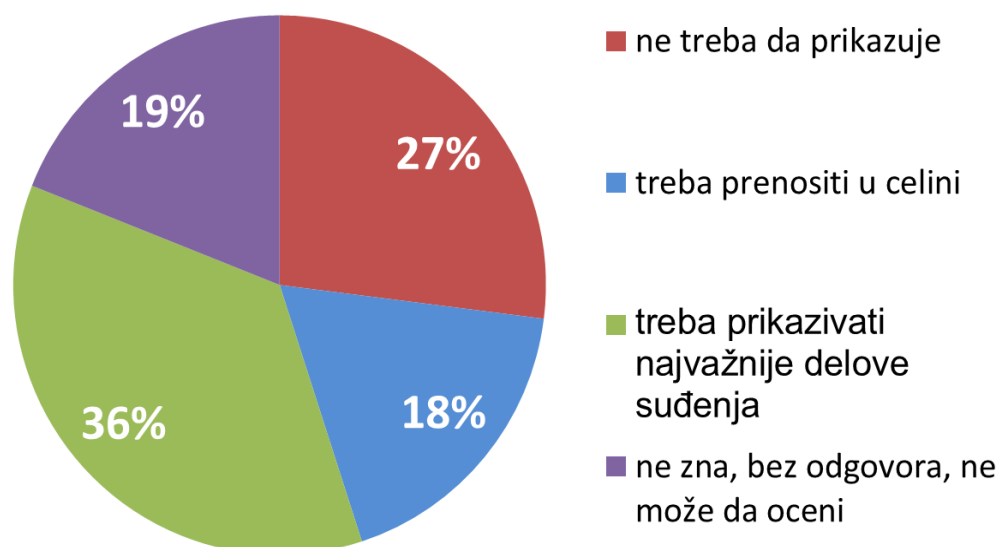

Osrednja je povezanost procene obima informisanja o suđenjima za ratne zločine u Srbiji i indeksa obaveštenosti osuđenjima u Srbiji ($C_k=0,32$). Obavešteni ističu nedovoljan rad medija na obaveštavanju javnosti (50% u odnosu na prosek od 28%) i gotovo da nemaju ne-odgovora na pitanje o tome koliko mediji informišu. S druge strane, najmanje obavešteni ređe ističu nedovoljnost rada medija na informisanju (28%) i najčešće daju ne-odgovore (23%) na pitanje o radu medija na informisanju. Slične (male) pravilnosti javljaju se i u slučaju povezanosti obima informisanja o suđenjima za ratne zločine u Srbiji i indeksa obaveštenosti osrpskim stradanjima u '90. ($C_k=0,28$).

Stav prema prikazivanju suđenja za ratne zločine na RTS

Natpolovičan broj ispitanika (54%) smatra da RTS treba da prikazuje suđenja za ratne zločine, četvrtina misli da ne treba (27%), a petina (19%) ne zna ili daje druge ne-odgovore. Ustvari najveći broj ispitanika smatra da RTS treba da prikazuje najvažnije delove suđenja (36%), a kada se njima doda onih 18% koji misle da RTS treba da prenosi suđenja u celini, onda dolazimo do pomenute nadpolovične većine. Uz određena uopštavanja mogli bismo da zaključimo da 54% ispitanika smatra da RTS treba da prenosi suđenja a 46% misli da ne treba.

3. Stav prema prikazivanju suđenja za ratne zločine na RTS

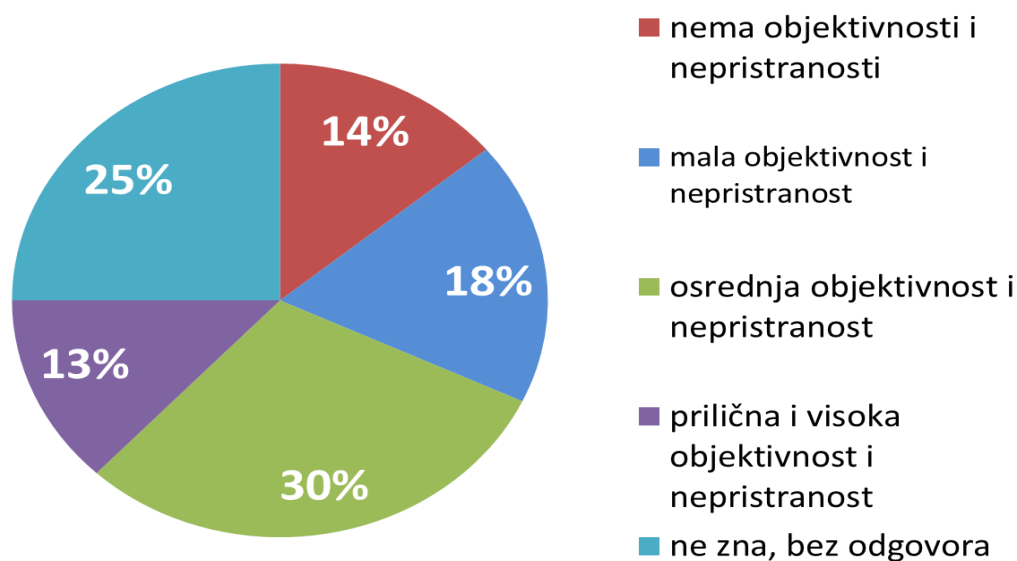
Stav prema prikazivanju suđenja za ratne zločine na RTS nije u značajnijoj korelaciji sa socio-demografskim obeležjima ispitanika. Možda treba pomenuti da najmlađi češće misle da ne treba prikazivati suđenja (28%), a nastariji da treba (65%). Takođe, češće od ostalih prikazivanje suđenja više od ostalih podržavaju zaposleni u državnom sektoru (66%) i penzioneri (62%), a ređe od ostalih učenici i studenti (31%).

Osrednji je intenzitet korelacije indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima i stava prema prikazivanju suđenja za ratne zločine na RTS ($C_k=0,31$). Sa opadanjem indeksa obaveštenosti opada i podrška prenosima suđenja za ratne zločine. Od ukupnog broja najbolje obaveštenih 82% podržava prenos suđenja u delovima ili celini, dok je istosmerna podrška kod najlošije obaveštenih – 36%. I u slučaju indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji ($C_k=0,23$), sa opadanjem obaveštenosti opada podrška prikazivanju suđenja: 85 – 72 – 56 – 47%. Isti trend je i u slučaju indeksa obaveštenosti o srpskim stradanjima u '90-ih godina. ($C_k=0,24$): 69 – 56 – 42% .

Ocena objektivnosti i nepristrasnosti izveštavanja medija o ratnim zločinima

Trećina ispitanika (32%) izjavljuje da nema objektivnosti i nepristrasnosti medija ili da su ti parametri mali, 30% kaže da je objektivnost/nepristrasnost osrednja, dok tek 13% kaže da je objektivnost/nepristrasnost prilična i visoka; ne-odgovori karakterišu tačno četvrtinu ispitanika. U proseku, izveštavanje je u ocenama od 1 do 5 ocenjeno sa 2,60.

10. Ocena objektivnosti i nepristrasnost izveštavanja medija o ratnim zločinima

Ocena objektivnosti i nepristrasnosti izveštavanja medija o ratnim zločinima nije značajnije povezana sa sociodemografskim obeležjima ispitanika. Korelacija ocene objektivnosti i pristrasnosti medija je u visokoj korelaciji sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima (0,38) i osrednjeg intenziteta sa indeksima obaveštenosti o suđenjima u Srbiji (0,29) i obaveštenosti o srpskim stradanjima '90-ih godina (0,28). Po pravilu neobaveštenost se upruje sa ne-odgovorima na pitanje o objektivnosti, a obaveštenost sa srednjom ocenom pristrasnosti i objektivnosti.

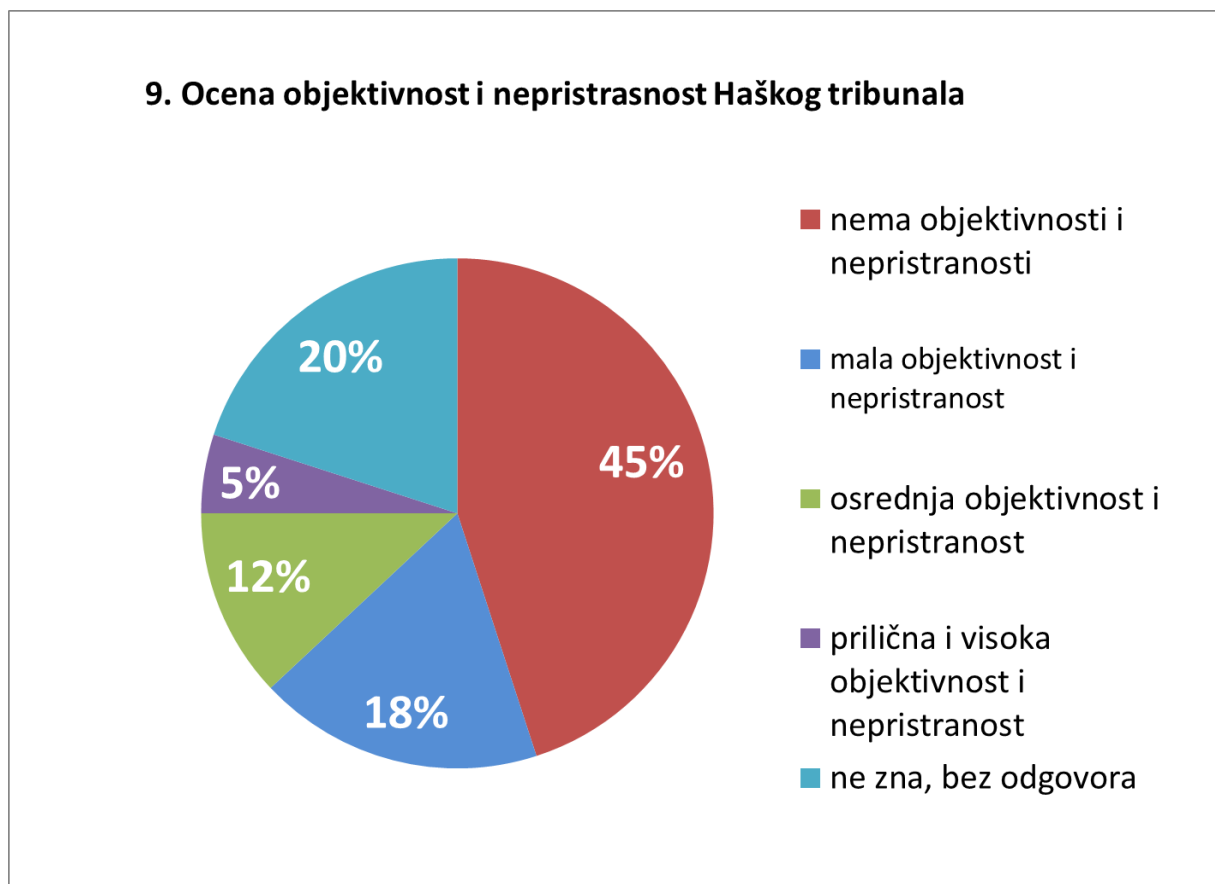
4. Haški tribunal

Gradani Srbije imaju pretežno negativan odnos prema Haškom tribunalu koji se ogleda u tvrdnjama o neobjektivnosti i pristrasnosti tribunala, brojnim zamerkama na rad tribunala i u stavu o malom doprinosu Tribunala saznanja o ratovima u bivšoj SFRJ u '90-im godinama.

Ocena objektivnosti i nepristrasnosti Haškog tribunala

Rad tribunala je ocenilo četiri od pet ispitanika. U odnosu na ukupan broj ispitanika koji su dali neku ocenu 56% je ustvrdilo da je Tribunal neobjektivan i pristrasan, 22% da je malo objektivan, 16% da je osrednje objektivan, a 6% da je prilično ili visoko objektivan. No u daljoj analizi podataka oslonićemo se na ukupan uzorak, odnosno i na one koji nisu dali ocenu rada Tribunala (odgovori "Ne znam" ili bez odgovora). Dakle, ukupna distribucija svih odgovora izgleda ovako: 45% ispitanika tvrdi da je Tribunal neobjektivan i pristrasan, 18% da je objektivnost mala, 12% da je osrednja, 5% da je prilična i visoka, dok 20% ne zna ili nije

odgovorilo na ovo pitanje. Prosečna ocena rada Tribunala, od 1 do pet, iznosi 1,72, što će reći da je rad Tribunala u proseku ocenjen kao loš.

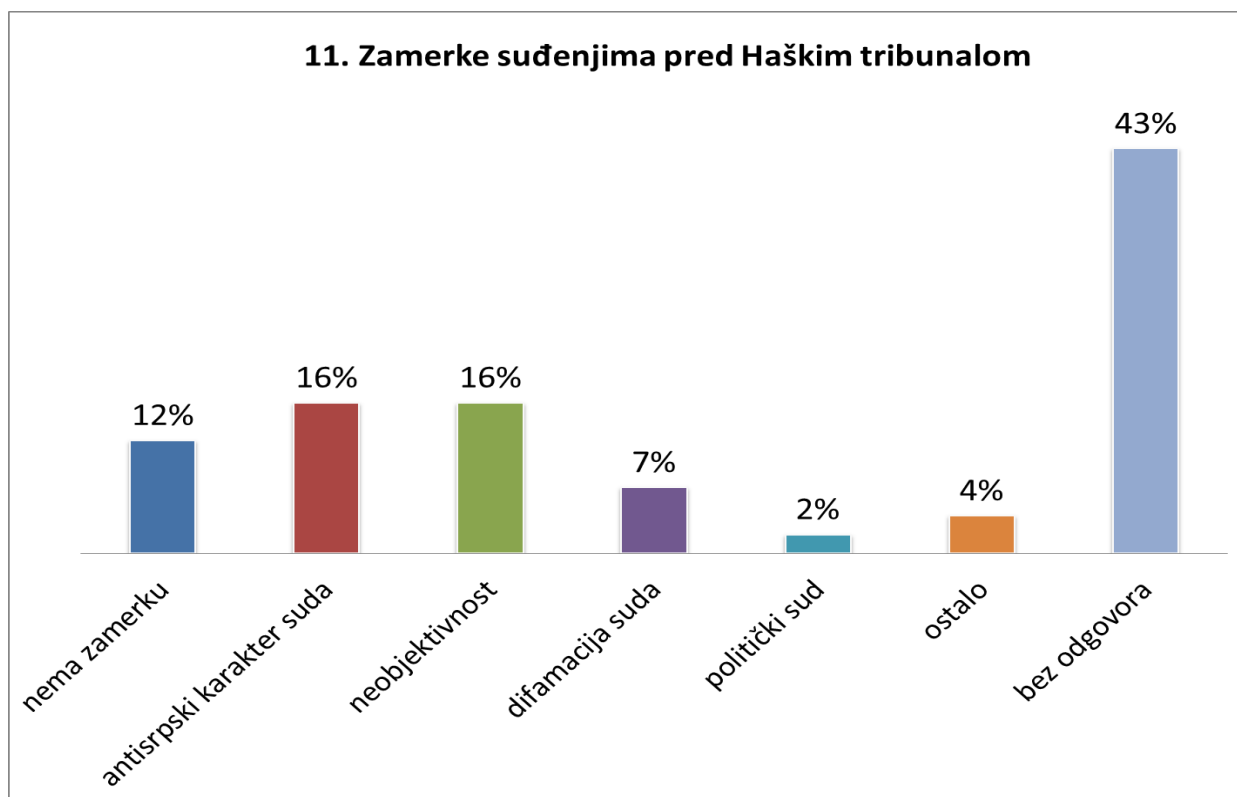
Ocjena objektivnosti i nepristrasnosti Haškog tribunala nije u značajnijoj korelaciji sa sociodemografskim obeležjima ispitanika. Doduše, uočava se nešto veći broj ne-odgovora u slučaju najmlađih ispitanika (40%), žena (28%), ispitanika sa osnovnom školom i manje (27%).

Indeks obaveštenosti o ratovima i suđenjima i ocena objektivnosti i nepristrasnosti Haškog tribunala su u gotovo visokoj korelaciji ($C_k=0,37$) koje se izražava preko uparenosti s jedne strane srednje, prilične i visoke obaveštenosti, a sa druge strane ocene o nikakvoj ili slaboj objektivnosti i nepristrasnosti Haškog tribunala. Više obavešteni u 76% slučajeva tvrde da je Tribunal neobjektivan, a oni koji su manje obavešteni ili neobavešteni tu tvrdnju navode u 54% slučajeva. Neobavešteni i manje obavešteni češće daju ne-odgovore (31%) od onih koji su obavešteni (5%). Korelacija ocene objektivnosti Tribunala sa preostala tri indeksa je ista – 0,27, a iste su i pravilnosti kao u prethodnom slučaju, osim što su manje izražene.

Zamerke suđenjima pred Haškim tribunalom

Gotovo podjednak broj ispitanika navodi neku zamerku suđenjima pred Haškim tribunalom (45%) i ne odgovara na pitanje o zamerkama na suđenja (43%), a samo 12% izjavljuje da nema nikakvu zamerku. U odnosu na ukupan broj ispitanika, 16% navodi antisrpski karakter suda, isto toliko ističe neobjektivnost suda, 9% daje odgovore kojima se sud difamira i naglašava njegov politički karakter, a tu je i 4% ispitanika koji su dale „ostale“ odgovore.

Generalno, može se tvrditi da ispitanici koji nisu naveli ni jednu zamerku (bilo što nisu znali da odgovore na ovo pitanje ili što jednostavno nisu odgovorili), da oni zamerke i nemaju (osim možda nekog opšteg osećaja da tu „nešto nije uredu“) – ako je ova pretpostavka

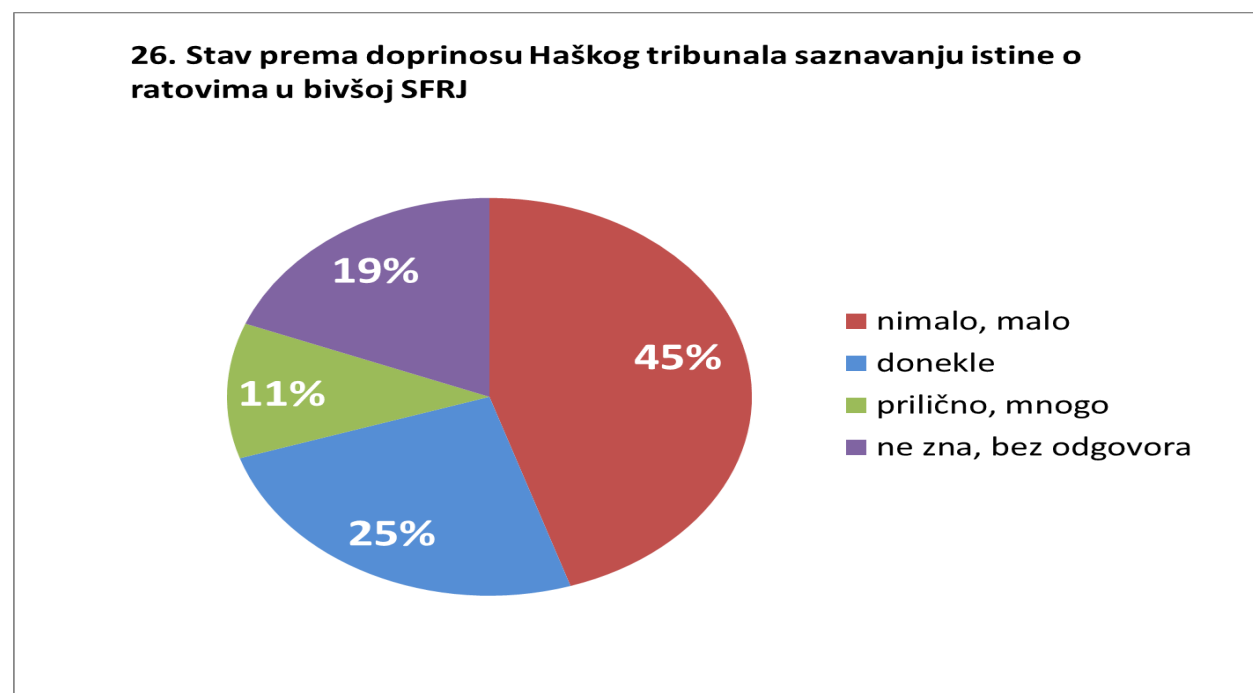
verovatna, onda bi mogli da kažemo da na rad Haškog tribunala zamerke ima 45% ispitanika a nikakve zamerke nema 55% ispitanika. Logično je da oni koji ocenjuju rad Tribunala kao objektivan i nepristran ipak imaju neke zamerke na njegov rad, a takav je svaki treći ispitanik među onima koji ocenjuju da Tribunal sudi objektivno i nepristrano. Međutim, nije logično, da oni koji tvrde da rad Tribunala nije objektivan i nepristrasan, da ne navode nijednu zamerku ili primedbu (a upravo na ovom stavu zasnivamo naš stav da ispitanike sa „ne-odgovorima“ svrstamo među one koji nemaju primedbe na rad Tribunala. Doduše, ima osnova da ispitanike koji imaju „ne-odgovore“ i na pitanje u kojem se traži ocena rada Tribunala i na pitanje o zamerkama na rad tribunala, prihvatimo kao *non response*. U tom slučaju bi imali sledeću distribuciju odgovora na pitanje o zamerkama: **zamerke na rad Tribunala navodi 45% ispitanika, radu Tribunala ne zamera ništa 39% ispitanika, a 16% ispitanika nema odgovor na ovo pitanje.** Inače, prilično je visoka korelacija između ocene rada Tribunala i ne/iznošenja zamerki na rad Tribunala ($C_k=0,49$).

Korelacija između ne/iznošenja zamerki na rad Tribunala i sociodemografskih obeležja ispitanika, kreće se između 0,21 i 0,29. Zamerke na rad Tribunala su češće u okviru sledećih kategorija: ispitanici sa višim ili visokim obrazovanjem (57% navodi zamerke), ispitanici stari između 45 i 65 godina (53-54%), penzioneri (52%). S druge strane, zamerke su najređe kod najmlađih ispitanika (26%), domaćica (28%), učenika i studenata (33%), žena (34%).

Indeksi obaveštenosti su u prilično visokoj korelaciji sa ne/postojanjem zamerki na rad Tribunala: sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine ($C_k=0,47$), sa indeksom obaveštenosti o suđenjima u Srbiji ($C_k=0,41$) i sa indeksom obaveštenosti o srpskim stradanjima u '90-im godinama. ($C_k=0,37$).

Broj zamerki opada sa padom indeksa obaveštenosti – evo kako to izgleda u slučaju najače (0,47) korelacije: 87 – 76 – 67 – 40 – 16%; a evo kako izgleda kod najslabije (0,32) korelacije: 83 – 66 – 51 – 35%.

Doprinos Tribunala saznavanju istine o ratovima u bivšoj SFRJ

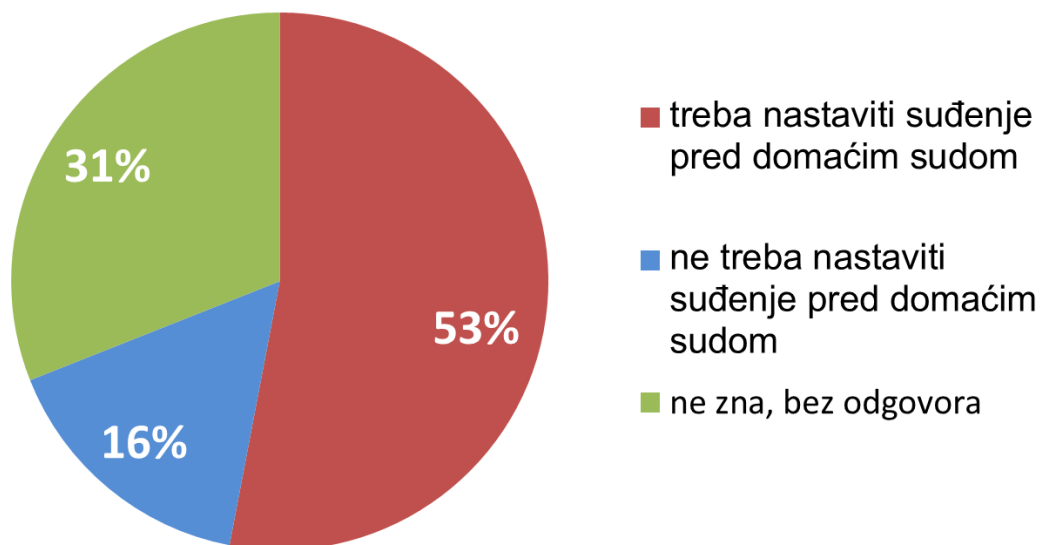
O nikakvom i malom doprinosu Haškog tribunala saznavanju istine o ratovima u bivšoj SFRJ govori 45% ispitanika, o delimičnom doprinosu 25%, a o priličnom i velikom 11%, dok 19% nije odgovorilo na ovo pitanje. Odgovori na ovo pitanje nisu značajnije povezani sa socio-demografskim obeležjima.

Ocena doprinosa Tribunala saznavanju istine o ratovima u bivšoj SFRJ je u znatnoj korelaciji sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima – 0,40. Postotak ispitanika koji su naveli da nema nikakvog doprinosa ili da je on mali je obrnuto proporcionalan obaveštenosti o ratovima i suđenjima za zločine – dok raste indeks obaveštenosti opada postotak isticanja doprinosa Tribunala saznavanju istine o događajima i ratovima. Sličan je trend, ali manjeg intenziteta, i u slučaju indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji ($C_k=0,32$).

Stav o nastavku suđenja pred domaćim sudom posle prestanka rada Haškog tribunala

Blaga natpolovična većina ispitanika - 53% - smatra da treba nastaviti suđenje pred domaćim sudom; 16% ispitanika misli da ne treba nastaviti suđenje pred domaćim sudom, dok 31% ispitanika nije dalo odgovor na ovo pitanje.

24. Stav o nastavku suđenja pred domaćim sudom posle prestanka rada Haškog tribunala

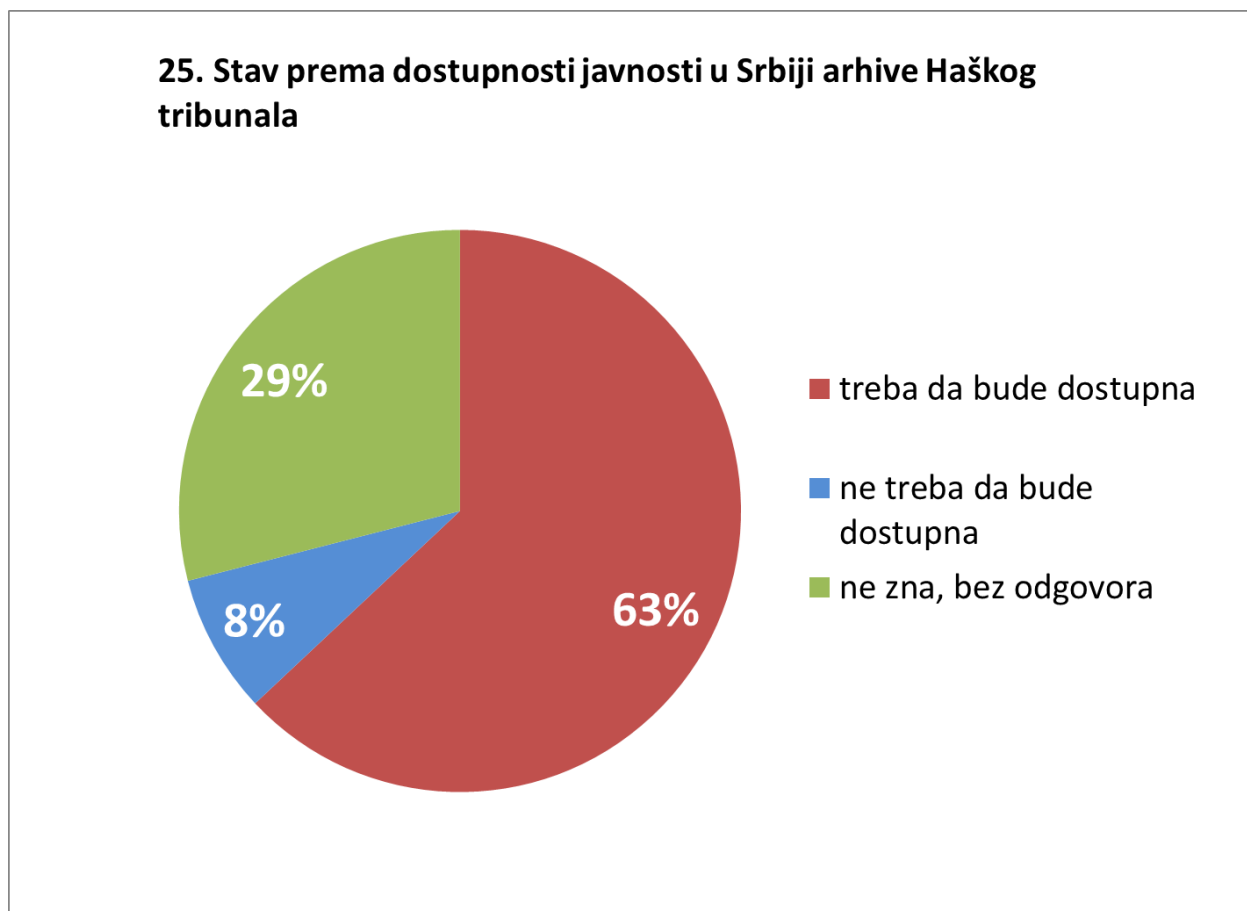
Odgovori na pitanje o potrebi nastavka suđenja pred domaćim sudom nakon završetka rada Tribunala nije značajnije povezano sa sociodemografskim obeležjima ispitanika. Indeksi obaveštenosti, kao i u ranijim slučajevima, povezani su stavom prema nastavku suđenja posle završetka rada Haškog tribunala. Sa opadanjem obaveštenosti opada i postotak ispitanika koji smatraju da treba nastaviti suđenje. Evo kako a primeru opadanja obima indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima za zločine, opada broj onih koji se izjašnjavaju za nastavak suđenja: 84 – 72 – 64 – 49 – 37%. Koeficijent kontigencije je najveći u slučaju indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima za zločine – 0,32; a potom u slučaju indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji – 0,30; i na kraju indeksa obaveštenosti o srpskim stradanjima – 0,23.

Stav prema dostupnosti javnosti u Srbiji arhive Haškog tribunala

Gotovo dve trećine ispitanika (63%) smatra da arhiva Haškog tribunala treba da bude dostupna građanima Srbije, 8% misli da arhiva ne treba da bude dostupna, dok 29% nije odgovorilo na ovo pitanje.

Od sociodemograskih obeležja ispitanika sa odgovorima na pitanje o haškoj arhivi nisko su povezani školska sprema (0,23) i radno-svojinski status (0,20). Sa većim nivoom obrazovanja raste postotak onih koji se izjašnjavaju za dostupnost arhive (54-57-69-82%), a kad je reč o statusu izdvajaju se zaposleni u državnim firmama (78%) i zaposleni u privatnim

firmama (72%), a na drugoj strani domaćice (50%), poljoprivrednici (52%) i učenici i studenti (54%).

Korelacija odgovora na ovo pitanje sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine iznosi 0,32, a sa indeksom obaveštenosti o suđenjima u Srbiji 0,24. U svim slučajevima sa opadanjem obaveštenosti opada i broj ispitanika koji misle da arhiva Haškog tribunala treba da bude dostupna građanima Srbije. Evo kako to izgleda na primeru najače korelacije: 86-81-76-65-42%.

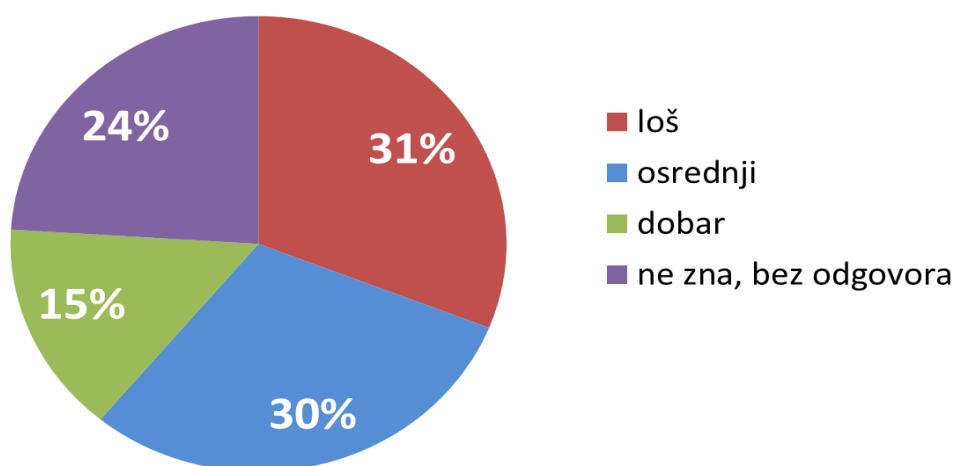
5. Ocena rada države Srbije

Po nalazima našeg istraživanja građani Srbije su kritični prema radu države Srbije u vođenju postupka protiv ratnih zločina, a i prema objektivnosti i nepristrasnosti tužioca za ratne zločine i sudija deljenja za ratne zločine. No, i pored toga dva i po puta je više onih koji tvrde da je u Srbiji moguće pravično suđenje Ramušu Haradinaju, nego onih koji misle da nije moguće pravično suđenje.

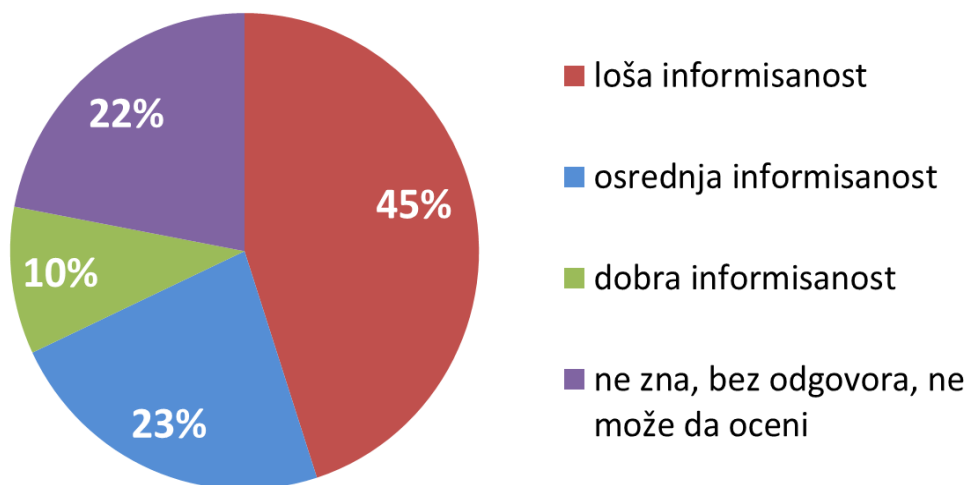
Rad države Srbije u vođenju postupaka za ratne zločine i u nalaženju nestalih lica

Gotovo trećina ispitanika (31%) ocenjuje rad države Srbije u vođenju postupka protiv ratnih zločina kao loš, 30% kao osrednji, 15% kao dobar, a 24% nema odgovor na ovo pitanje. Prosečna ocena, od 1 do 5, iznosi 2,69 što znači da je prosek ipak bliži trojci nego dvojci. Još gore se ocenjuje rad države Srbije u otkrivanju sudbine nestalih lica; da je taj rad loš misli 45% ispitanika, da je osrednji 23%, da je dobar 10%; dok 22% nema odgovor na ovo pitanje. Prosečna ocena je loša - 2,32.

20. Ocena rada države Srbije u vođenju postupka protiv ratnih zločina

21. Ocena rada države Srbije u otkrivanju sudbine nestalih lica

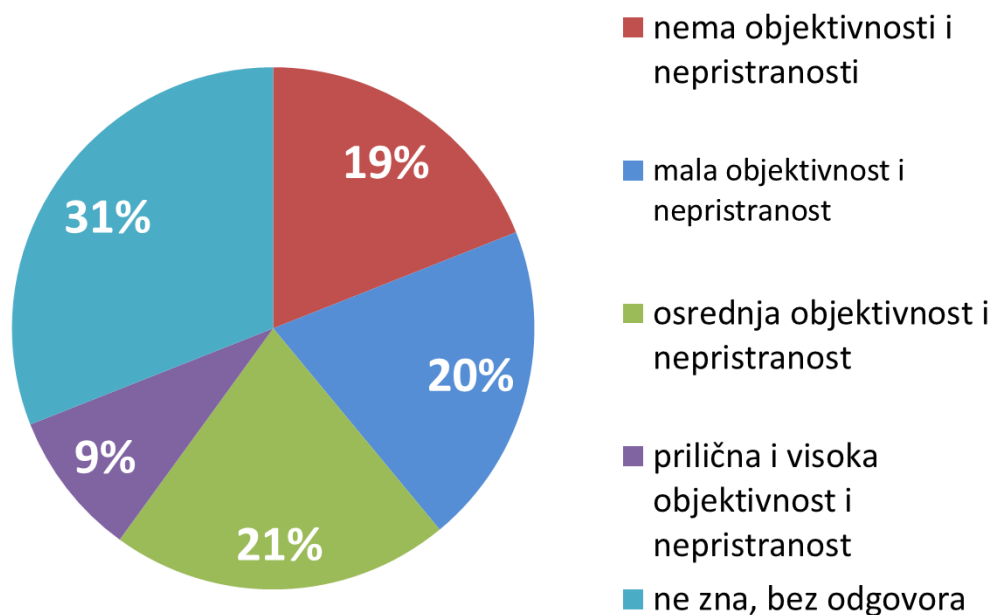

U slučaju oba pitanja korelaciona veza sa sociodemografskim obeležjima je ili niska ili se ne mogu pronaći jednosmerne veze. U slučaju korelacije sa indeksima obaveštenosti koeficijenti su osrednjeg intenziteta, a u slučaju indeksa obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine i gotovo visoke: 0,37 odnosno 0,35. Opadanje indeksa obaveštenosti je praćeno rastom loših ocena rada države Srbije i u slučaju vođenja postupaka za ratne zločine i u slučaju otkrivanja sudbine nestalih lica.

Objektivnost i nepristrasnost tužioca za ratne zločine i sudija Odeljenja za ratne zločine

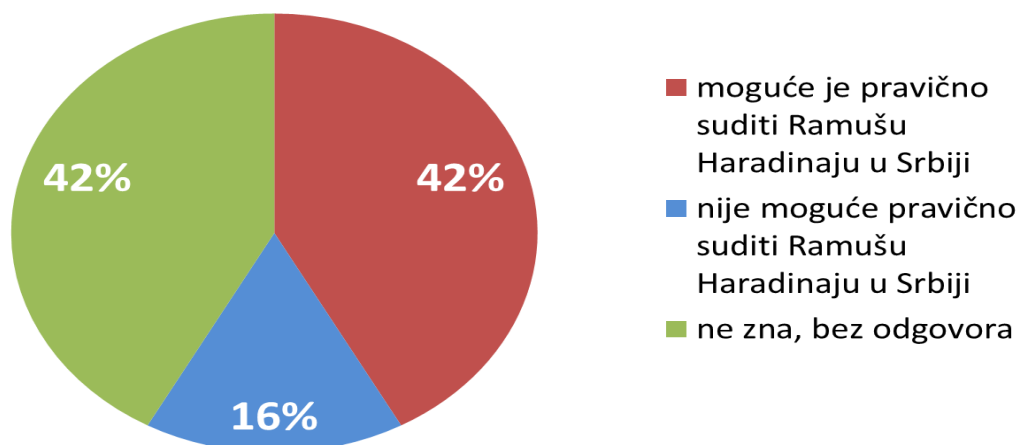
Po jedna petina ispitanika misli da nema objektivnosti i nepristrasnosti, da su objektivnost i nepristrasnost mali, i da su objektivnost i nepristrasnost osrednji. Svaki jedanaesti ispitanik smatra da su objektivnost i nepristrasnost prilični i visoki, dok nepuna trećina ispitanika nije odgovorila na ovo pitanje. Prosečna ocena, od 1 do 5, iznosi 2,09 – gotovo čista dvojka. Korelacija sa sociodemografskim obeležjima je na ivici statističke značajnosti. Pravilnost da veća obaveštenost daje povoljniju ocenu rada tužioca za ratne zločine i sudije Odeljenja za ratne zločine, potvrđena je korelacijom indeksa obaveštenosti i ocene rada tužioca i sudija: sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine – 0,38; a potom u slučaju indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji – 0,32 i indeksa obaveštenosti o srpskim stradanjima – 0,30.

8. Ocena objektivnosti i nepristrasnosti tužioca za ratne zločine i sudija odeljenja za ratne zločine

Da li se u Srbiji može pravično suditi Ramušu Haradinaju

12. Stav prema mogućnosti pravičnog suđenja Ramušu Haradinaju u Srbiji

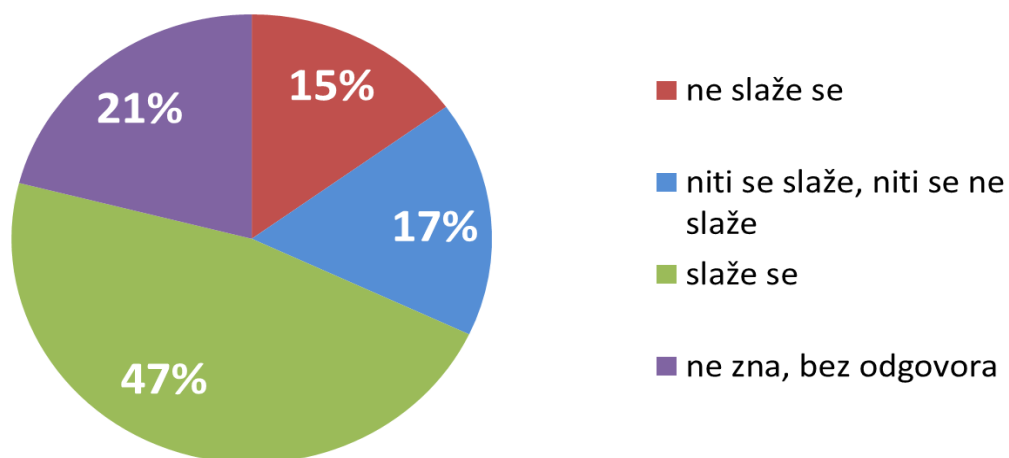
Izvesna neverica pa i nepoverenje u suđenja za ratne zločine u Srbiji u koliziji je sa mišljenjem o mogućnosti pravičnog suđenja Ramušu Haradinaju. Naime, 42% ispitanika tvrdi da je u Srbiji moguće pravično suditi Haradinaju, istovremeno od svih tih ispitanika koji tvrde da je moguće pravično suđenje 22% kaže da nema objektivnosti u radu tužioca i sudija Odeljenja za ratne zločine, a još 19% kaže da je objektivnost i nepristranost – mala! Dva i po puta je manje onih koji misle da u Srbiji nije moguće pravično suđenje za Haradinaje (16%) nego onih koji misle da je to moguće. Tu je i 42% ispitanika koji nisu odgovorili na ovo pitanje ili su rekli da ne znaju.

Nema značajnije korelacije sa sociodemografskim obeležjima ispitanika. Oni koji su bolje obavešteni češće tvrde da je u Srbiji moguće pravično suđenje Ramušu Haradinaju, a oni koji su manje obavešteni misle suprotno. Ovu tvrdnju dokumentuju koeficijenti korelacije sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine – 0,41; a potom u slučaju indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji – 0,32; dok je kod indeksa obaveštenosti o srpskim stradanjima – 0,26.

Otvaranje srpskih arhiva iz 90. godina

Najveći broj ispitanika, gotovo polovina (47%) slaže se sa idejom o otvaranju arhiva, ne slaže se 15%, a 17% niti se slaže niti se ne slaže; dok 21% nije odgovorilo na ovo pitanje ili je reklo da ne zna. Nema značajnije korelacije sa sociodemografskim obeležjima, dok je povezanost sa indeksima obaveštenosti uobičajena po smeru, a nešto manja po intenzitetu i kreću se između 0,24 i 0,33.

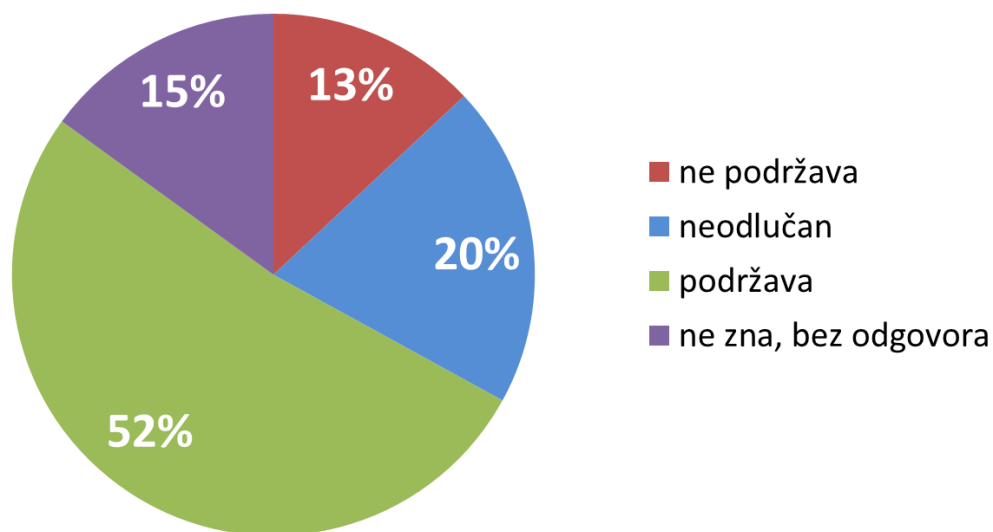
29. Ne/slaganje sa mišljenjem: "Država treba da otvori arhive iz perioda '90, radi saznavanja istine o prošlosti, utvrđivanje sudbine nestalih i suđenja odgovornih za ratne zločine"

Da li države regiona treba da sarađuju po pitanju suđenja za ratne zločine

Blaga natpolovična većina ispitanika (52%) smatra da države regiona treba da sarađuju po pitanju suđenja za ratne zločine, tome se protivi 13% ispitanika, 20% je neodlučno, a 15% nije odgovorilo na ovo pitanje. Nema značajnije korelacije sa sociodemografskim obeležjima, dok je povezanost sa indeksima obaveštenosti uobičajena po smeru, a nešto manja po intenzitetu i kreću se između 0,26 i 0,35.

40. Stav o tome da li države regiona treba da sarađuju po pitanju suđenja za ratne zločine

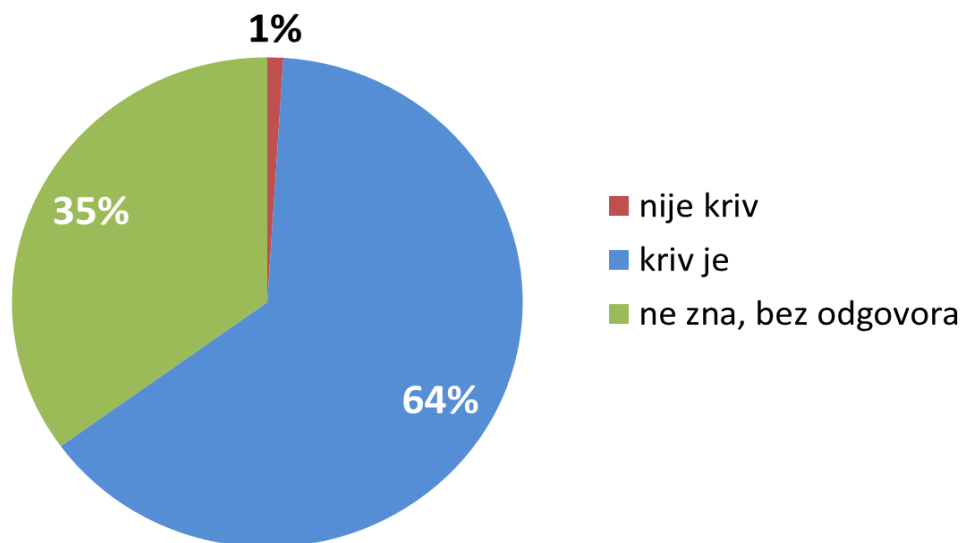
6. Stav prema krivici pojedinaca i naroda; krivci i žrtve

Ovih nekoliko pitanja o krivicama i žrtvama za ratove i zločine u '90-im godinama u bivšoj Jugoslaviji, daju ključne nalaze o stanju *javnomnjenjske svesti* građana Srbije. Čovek zaista može da se zapita da li je i koliko je promenjena ona predratna *javnomnjenjska svest*. Da li su danas uopšte uzev manje raširene međunacionalne mržnje, nacionalističke predrasude i stereotipi. Koliko je ljudi u zemljama naslednicama jučerašnje Jugoslavije koji i danas misle da je neko automatski kriv samim tim što je Hrvat, Albanac, Musliman ili Srbin?

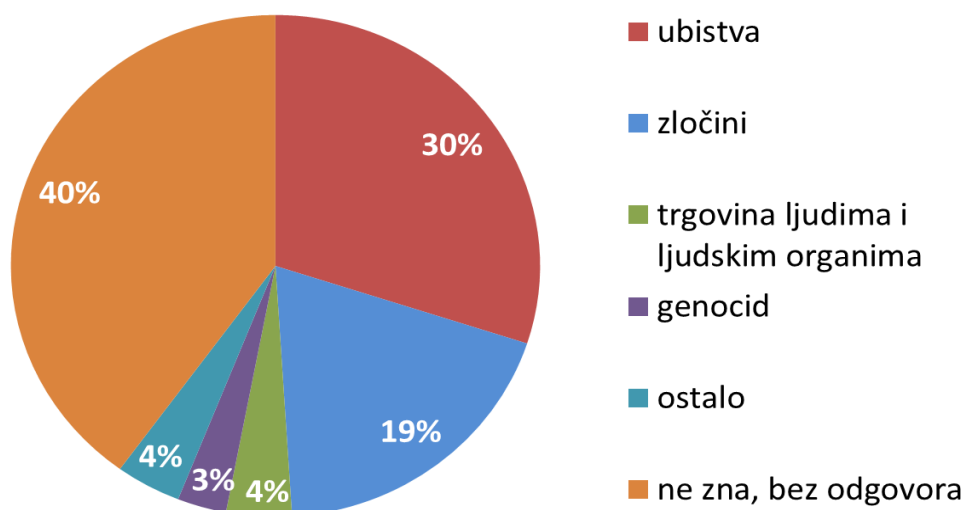
Natpolovično javno mnjenje: Ramuš Haradinaj je kriv za ono za šta se optužuje

Ramuš Haradinaj je kriv za ono za što se optužuje po mišljenju gotovo dve trećine (64%) tog istog javnog mnjenja. Tek svaki stoti ispitanik smatra da Haradinaj nije kriv. Trećina ispitanika (35%) se nije izjasnila o krivici (ne zna, bez odgovora).

13. Stav prema krivici Ramuša Haradinaja za ono za šta se optužuje

14. Saznanje o tome za šta se tereti Ramuš Haradinaj

Korelacije sa sociodemografskim obeležjima ispitanika su niske ili ne postoje u iole značajnijem obimu kao u slučaju školske spreme. U slučaju pola ($C_k=0,23$) krivicu Haradinaja češće ističu muškarci (75%) nego žene (52%), s druge strane broj ne-odgovora kod žena je gotovo duplo veći (47%), nego kod muškaraca (25%). U slučaju starosti ($C_k=0,25$) razlike u viđenju krivice Ramuša Haradinaja javljaju se između onih koji imaju između 18 i 35 godina na jednoj strani i starijih od 35 godina na drugoj strani. Prvi ređe ističu krivicu (44%), ali imaju veći broj ne-odgovora (55%), a drugi u većoj meri ističu krivicu (70%), a imaju manji broj ne-odgovora (30%). Kad je reč o statusu ($C_k=0,26$) krivicu Haradinaja češće navode penzioneri (72%) i zaposleni u državnom sektoru (71%); ne-odgovori su najčešći kod učenika i studenata (64%), kao i domaćica (54%). Kada je u pitanju nacionalna pripadnost ($C_k=0,23$), 68% Srba kaže da je Haradinaj kriv, a 32% ne zna da odgovori na ovo pitanje; nijedan ispitanik srpske nacionalnosti nije rekao da Haradinaj nije kriv. Najveći broj ispitanika koji pripadaju ostalim nacionalnostima (52%) ne zna da odgovori na ovo pitanje ili ga ostavlja bez odgovora, 44% kaže da je Haradinaj kriv, a 4% da nije kriv.

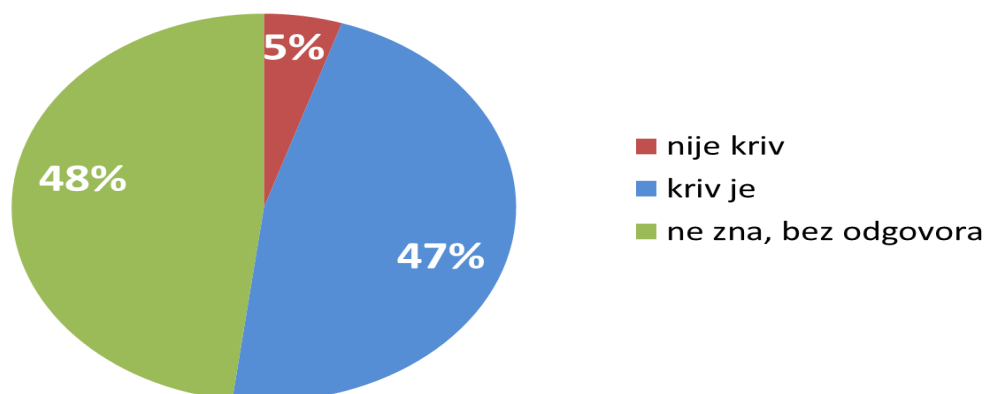
Tri petine ispitanika daje odgovore na pitanje zašta se tereti Ramuš Haradinaj, a dve petine kaže da ne zna ili ne odgovara na ovo pitanje. U odnosu na ukupan broj ispitanika 30% kaže da se Haradinaj tereti zbog ubistava, 19% kaže zbog zločina, 5% zbog trgovine ljudima i ljudskim organima, 3% zbog genocida, a ostale razloge navodi 3% ispitanika.

Po broju ne-odgovora izdvajaju se ispitanici stari između 18 i 25 godina (66%) i ispitanici između 25 i 35 godina (50%), a takođe i domaćice (62%), kao i učenici i studenti (61%).

Korelacija mišljenja o krivici Ramuša Haradinaja i indeksa obaveštenosti je po pravilu visoka. Tako, na primer, indeks obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine korelira u visini od 0,47. Po pravilu oni koji su bolje obavešteni u većoj meri ističu krivicu Ramuša Haradinaja i češće navode krivice zbog kojih se tereti Haradinaj.

Mišljenje o krivici Nasera Orića za ono za šta se optužuje

15. Stav prema krivici Nasera Orića za ono za šta se optužuje

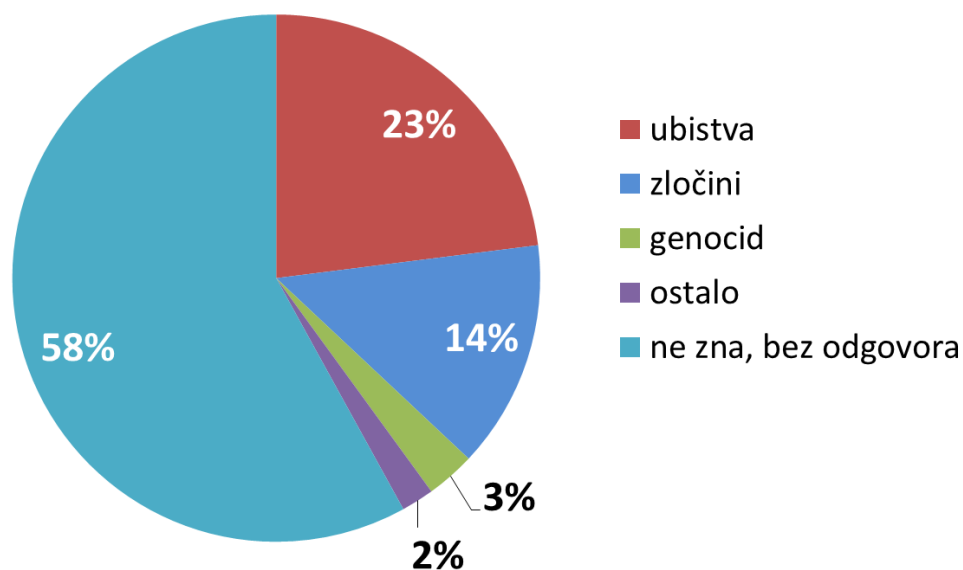

Gotovo polovina ispitanika (47%) smatra da je Naser Orić kriv za ono za šta se optužuje. Krivicu Nasera Orića odbacuje 5% ispitanika. Ne zna za šta se tereti Naser Orić 48% ispitanika. Na pitanje za šta se tereti Orić 58% nije znalo da odgovori, a 42% je navelo neki razlog. U odnosu na ukupan broj ispitanika, 23% je navelo kao razlog ubistva, 14% zločine, 3% genocid, a 2% je navelo ostale razloge.

O krivici Nasera Orića češće od ostalih govore muškarci 57%, ispitanici između 35 i 55 godina starosti 56%, zaposleni u državnom sektoru 58%. Broj ne-odgovora je najčešći u slučaju učenika i studenata 73%, najmlađih ispitanika 69%, žena 57%.

Kao i u prethodnom slučaju, korelacija mišljenja o krivici i indeksa obaveštenosti je visoka. Tako, na primer, indeks obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine korelira u visini od 0,51. I u ovom slučaju važi isto pravilo, oni koji su bolje obavešteni u većoj meri ističu krivicu Nasera Orića i češće navode krivice zbog kojih se tereti Orić.

16. Saznanje o tome za šta se tereti Naser Orić

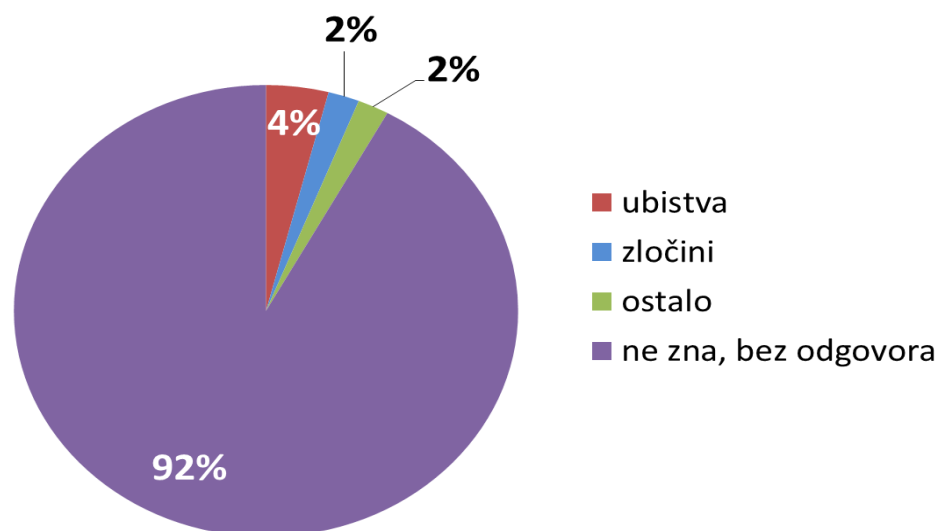
Miljenje o krivici Krešimira Horvata “za ono za šta se optužuje”

U dogovoru sa naručiocem istraživanja ispitanicima smo postavili jedno pitanje u kojem smo tražili odgovor o krivici jednog izmišljenog lika čije ime i prezima asocira na pripadnost hrvatskoj naciji – Krešimir Horvat. Namera nam je bila da ustanovimo koliko predrasude i stereotipi o krivici Hrvata za ratove i zločine u 90. utiče na odgovore ispitanika. Kao i u slučaju Haradinaja i Orića, pitanje je namerno sugestibilno formulisano, naime pitali smo „*Da li mislite da li je /.../ kriv za ono zašta se optužuje?*“, a ne, na primer: „*Da li mislite da li je /.../ kriv ili nije kriv za ono zašta ga neki optužuju?*“.

17. Stav prema krivici Krešimira Horvata za ono za šta se optužuje

18. Saznanje o tome za šta se tereti Krešimir Horvat

Tri četvrtine ispitanika (77%) nije odgovorilo na ovo pitanje i za njih možemo reći da nisu „naseli“ na našu provokaciju; 12% je reklo da je (imaginarni) Krešimir Horvat kriv za ono za šta se optužuje – za ove ispitanike možemo reći da imaju predrasude i stereotipe prema Hrvatima i da su kroz odgovor na ovo pitanje „sudili“ Hrvatima uopšte, a ne „Krešimiru Horvatu“; 11% ispitanika je odgovorilo „nije kriv“ i za njih ne možemo sa sigurnošću reći da li su „zaraženi“ nacionalnim predrasudama ili nisu jer ne znamo pouzdano da li je ovakav „sud“ donet na osnovu mišljenja da oni o tom Horvatu ne znaju ništa pa stoga misle da nije kriv ili misle da nije kriv zato što su ga prihvatili kao Hrvata. Ovom pitanju treba dodati odgovore na pitanje „Da li znate za šta se tereti Krešimir Horvat?“. Na ovo dodatno pitanje nije odgovorilo 92% ispitanika, a 8% je navelo neki razlog (5% za ubistva, 2% za zločine i 2% je navelo neke druge razloge). Za ovih 8% ispitanika koji su naveli izmišljene krivice za izmišljeni lik, sa velikom sigurnošću možemo tvrditi da pate od nacionalnih predrasuda i stereotipa.

Značajan je nalaz da nismo našli statistički značajne veze između odgovora na ova pitanja i sociodemografskih obeležja što znači da su nacionalne predrasude relativno ravnomerno raspoređene, odnosno da verovatno nisu značajnije povezani sa polom ispitanika, starošću, školskom spremom, socijalnim statusom.

Statistički značajne veze osrednjeg intenziteta našli smo u slučaju opšte obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine ($C_k=0,33$) i nešto manje sa indeksom obaveštenosti o suđenjima u Srbiji ($C_k=0,28$). Smer povezivanja: sa rastom obaveštenosti raste i broj ispitanika koji misle da je Krešimir Horvat – kriv (evo kako raste postotak onih koji misle da je Krešimir Horvat kriv, sa rastom obaveštenosti: 3-8-17-24-37%). Ovo znači da obaveštenost nije vrednosno neutralna, odn. da se u motivaciji za obaveštavanjem nalazi, između ostalog, i to što jedan broj ljudi ima predrasude prema drugima (u ovom slučaju prema Hrvatima), a obaveštavanje služi kao provera/potvrda predrasuda!

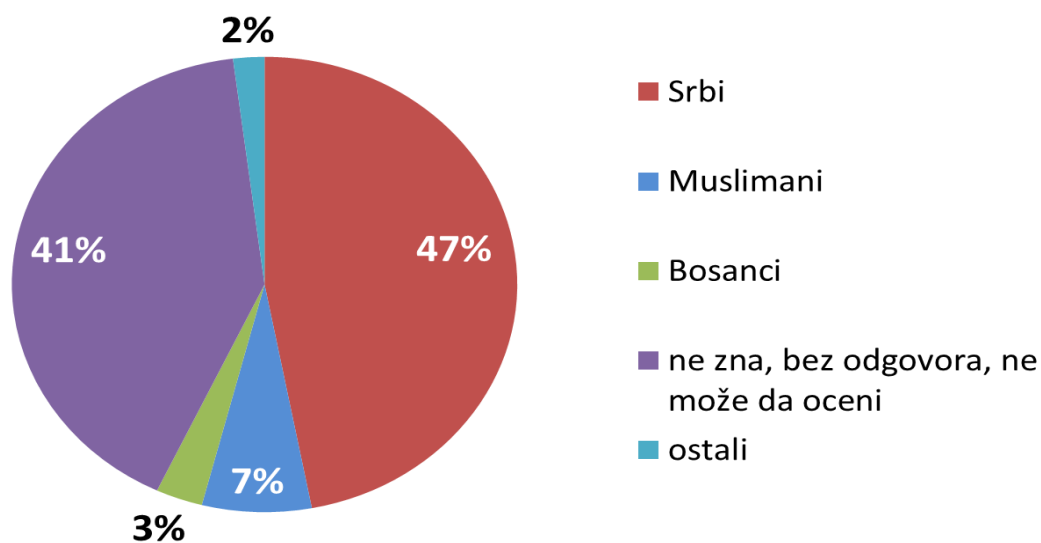
Zločinci i žrtve: Kojem narodu pripadaju oni koji su počinili najviše zločina, a koji je narod imao najveći broj žrtava

Četvrtina ispitanika (24%) misli da su Hrvati počinili najviše zločina, a gotovo polovina misli da su Srbi imali najveći broj žrtava (47%) u ratovima u bivšoj SFRJ. Posle Hrvata, narod sa najviše počinio zločina su, po mišljenju naših ispitanika, Muslimani/Bošnjaci sa 9%, pa Albanci/Šiptari sa 6%, pa Srbi sa 5%, dok ostale narode navodi 4% ispitanika. Na ovo pitanje inače nije odgovorila polovina ispitanika (52%). Među narode koji su podneli najveće žrtve posle Srba dolaze Muslimani/Bosanci sa 10% (ostale narode navodi 2% ispitanika), a dve petine (41%) nije odgovorilo na ovo pitanje. Ovde treba pomenuti i odgovore na pitanje o tome da li ispitanici znaju za neki logor koji se za vreme ratnih dešavanja '90-ih godna nalazio u Srbiji – 94% ispitanika je reklo da ne zna ili nije odgovorilo na pitanje, 2% je navelo Sremsku Mitrovicu, a 4% neka druga mesta.

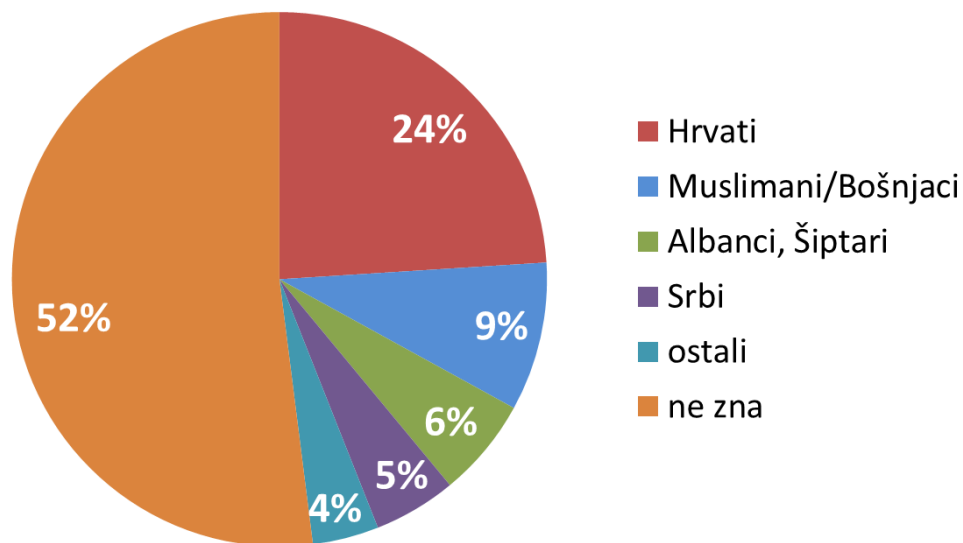
Relativno visoka korelacija indeksa sa odgovorima na ova dva pitanja uglavnom se duguje razlikama u broju ne-odgovora, naime broj ne-odgovora raste sa smanjenjem indeksa obaveštenosti.

Ukupno uzev odgovori na ova dva pitanja ukazuju na prisustvo *navijačkog sećanja* kod jednog broja ispitanika na dešavanja u devedesetim godinama: Srbi sebe vide kao žrtve, a one druge kao zločince. Teško je ovde pominjati brojke, ali ono što je jasno to je da se ova tvrdnja odnosi na manje od polovine ispitanika. Drugo je pitanje o razlozima i činiocima formiranja upravo ovakog sećanja i to u ne zanemarljivom obimu.

22. Saznanje o tome koji je narod imao najveći broj žrtava u ratovima u bivšoj SFRJ

23. Saznanje o tome kojem narodu pripadaju oni koji su počinili najviše zločina

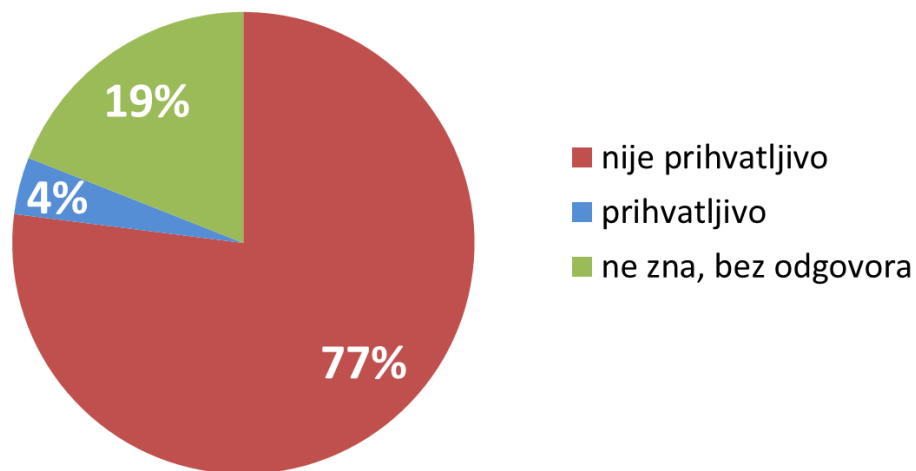
7. Politička rehabilitacija osuđenih i osumnjičenih za ratne zločine

Ogromna većina ispitanika se protivi političkoj rehabilitaciji osumnjičenih, osuđenih i pravnosnažno osuđenih za ratne zločine, bilo da je reč o obavljanju državnih funkcija, bilo da je reč o aktivnom učešću u političkom životu. Postotak ispitanika kojima je neprihvatljiva ova vrsta rehabilitacije kreće se od 71% do 79%. S druge strane nalazimo da je za 4% do 7% ispitanika prihvatljiva ova vrsta rehabilitacije. Postotak ne-odgovora kreće se od 17 do 22. Nisu utvrđene značajnije statističke veze između odgovora na ova pitanja i sociodemografskih obeležja, kao ni indeksa obaveštenosti.

48. Stav prema obavljanju državnih funkcija osumnjčenih za ratni zločin

**49. Stav prema prihvatljivosti aktivnog učešća u političkom životu
osuđenih za ratni zločin**

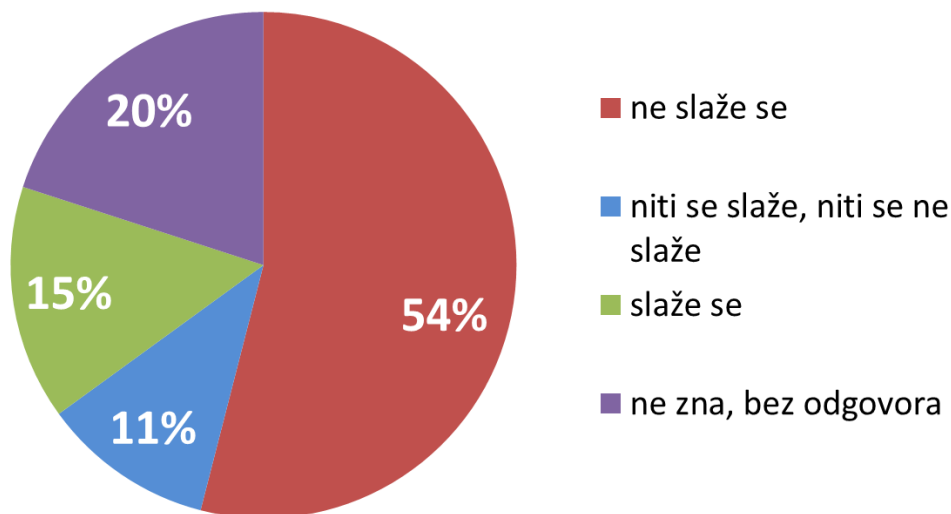
8. Sećanje i zaborav

Nadoknada štete

Blaga natpolovična većina ispitanika (54%) ne slaže se sa mišljenjem da je Srbija dužna da plati naknadu štete koju su pripadnici vojske i policije načinili civilnom stanovništvu tokom oružanih sukoba, 15% se slaže, 11% je neutralno, a 20% ne zna šta da kaže.

Od korelacija koje su značajne i interpretabilne treba pomenuti korelaciju sa indeksom etničke distance (0,20 - niska, ali značajna) – sa smanjenjem distance povećava se postotak ispitanika koji misli da Srbija treba da nadoknadi učinjenu štetu koju su pripadnici vojske i policije učinili prema civilnom stanovništvu tokom oružanih sukoba.

27. Ne/slaganje sa mišljenjem: “Srbija je dužna da plati naknadu štete koju su pripadnici vojske i policije načinili civilnom stanovništvu tokom oružanih sukoba”

Spomenici sećanja

Od ispitanika smo tražili da se izjasne o tri hipotetička mišljenja o podizanju spomenika - spomenik srpskim žrtvama iz ratova u '90-ih godina, spomenik civilnim žrtvama stradalim od strane srpske vojske i policije i spomenik albanskim žrtvama na mestu masovne grobnice u Batajnici – i naišli smo na različit nivo prihvatanja, odnosno odbijanja od strane naših ispitanika.

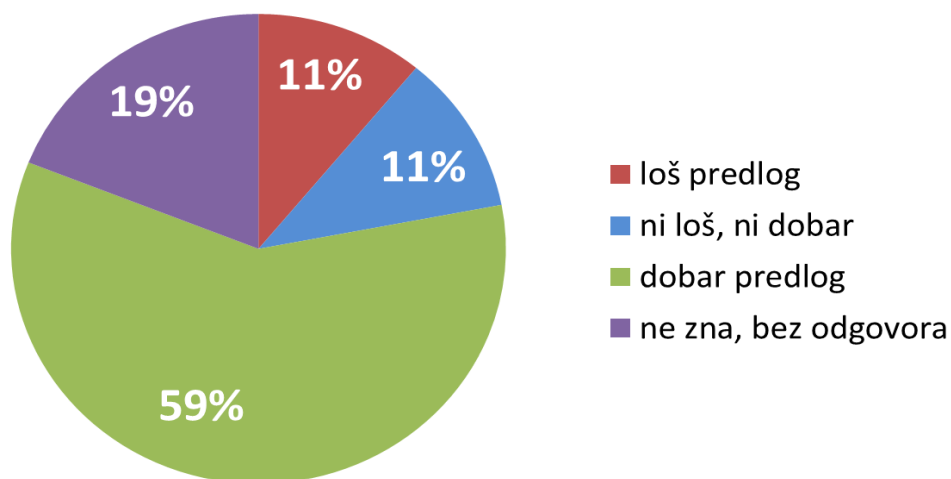
Hipotetički predlog da država Srbija podigne spomenik srpskim žrtvama iz ratova u '90-im godinama smatra dobrim tri petine ispitanika (59%), za svakog devetog ispitanika to je loš predlog, takođe za svakog devetog to nije ni loš ni dobar predlog, a jedna petina nije odgovorila na pitanje.

Sa hipotetičkim mišljenjem da Srbija treba da podigne spomenik civilnim žrtvama koje su stradale od strane srpske vojske i policije ne slaže se polovina ispitanika (49%), slaže se 18%, dok je 13% neopredeljeno, a 20% nije odgovorilo na pitanje.

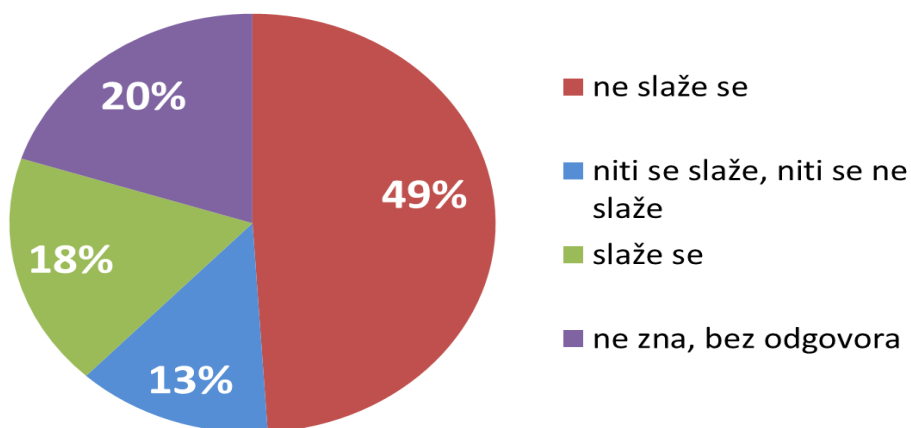
Povezanost obaveštenosti i ideja o podizanju spomenika civilnim žrtvama stradalim od strane srpske vojske i policije kreće se između 0,21 i 0,29. Najjača je korelacija sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine (0,29) – sa opadanjem obaveštenosti opada i neslaganje sa idejom o podizanju spomenika, ali to ne znači da proporcionalno raste podrška. U slučaju indeksa etničke distance (0,25) sa opadanjem distance blago raste podrška izgradnji pomenutog spomenika.

U slučaju indeksa obaveštenosti o srpskim stradanjima u '90-im godinama ($C_k=0,21$) sa opadanjem obaveštenosti raste obim podrške izgradnji spomenika.

33. Ocena predloga da država podigne spomenik srpskim žrtvama iz ratova u 90-im.

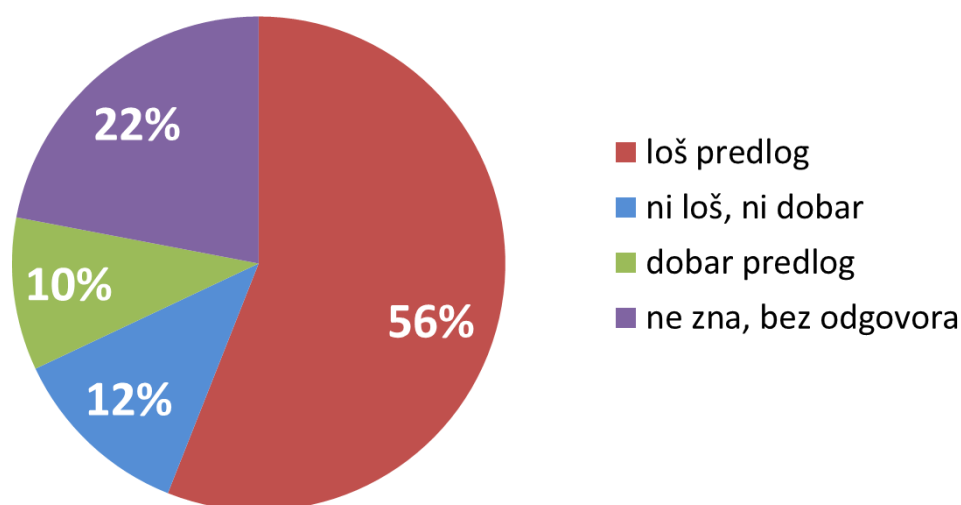

28. Ne/slaganje sa mišljenjem: "Srbija treba da podigne spomenik civilnim žrtvama koje su stradale od strane srpske vojske i policije"

Najviše ispitanika se ne slaže (56%) sa hipotetičkim predlogom da država Srbija podigne spomenik u Batajnici na mestu masovne grobnice kosovskih Albanaca, taj predlog podržava samo 10% ispitanika, 12% je neopredeljeno (22% nije odgovorilo na pitanje). Od veza odgovora na ova pitanja i sociodemografskih obeležja ispitanika treba pomenuti samo jednu iako je koeficijent kontigencije nizak (0,18) – podizanje spomenika na mestu masovne grobnice kosovskih Albanaca u Batajnici, podržava 8% Srba i duplo više (18%) pripadnika drugih nacionalnosti. Povezanost odgovora na ovo pitanje sa indeksom obaveštenosti o ratovima i suđenjima za ratne zločine iznosi 0,28 i ispoljava se preko jedne manje pravilnosti - da sa opadanjem obaveštenosti opada i podrška izgradnji spomenika, a povećava se broj ne-odgovora.

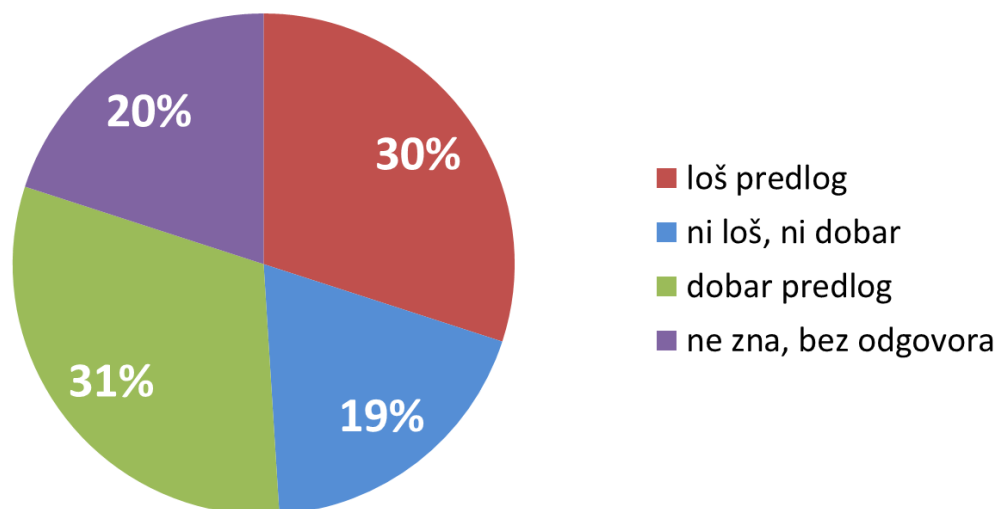
32. Ocena predloga da država podigne spomenik u Batajnici na mestu masovne grobnice kosovskih Albanaca

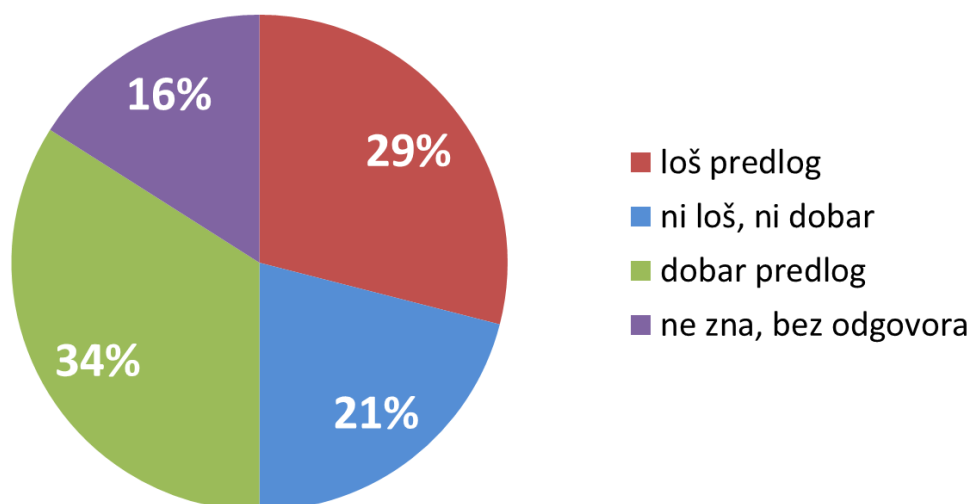
Stavovi prema uključenju teme o ratovima 90-ih godina u školske programe

Broj ne-odgovora od strane najmlađih ispitanika (18-24 godine starosti) na brojna pitanja u ovom upitniku čini izrazito aktuelnim odgovore na pitanje uvršćivanja tema o ratovima iz '90-ih godina. U nastavu građanskog vaspitanja, kao i pitanja o uvršćenju lekcija o ratovima iz '90-ih godina (na osnovu sudski utvrđenih činjenica) u udžbenike istorije.

30. Ocena predloga da se u nastavu građanskog vaspitanja uvrste teme o ratovima u '90.

31. Ocena predloga da se u udžbenike istorije uvrste lekcije o događajima iz '90-ih godina, na osnovu sudski utvrđenih činjenica

Na pitanje o inoviranju nastave građanskog vaspitanja sa temama iz ratova '90-ih godina mišljenja koja podržavaju i mišljenja koja se protive ovoj ideji su izjednačena: 31% podržava ideju, 30% se protivi, 19% je neodlučno, a 20% nema odgovor.

Nešto malo bolju prođu ima ideja o unošenju lekcija o ratovima '90-ih godina u udžbenike istorije: 34% ispitanika kaže da je to dobar predlog, 29% da je loš, a 21% ispitanika je neutralno (16% nije odgovorilo na pitanje).

Korelacija između odgovora na ova dva pitanja iznosi čak 0,81. U odgovorima na oba pitanja prihvatanje školskog tretmana ratova iz '90-ih godina i počinjenih zločina prihvata 34% ispitanika, a odbacuje 30%; neutralno je 13%, nije odgovorilo na oba pitanja 14%, a protivrečne odgovore smo našli kod 7% ispitanika.

9. Obaveštenost ispitanika o ratovima i zločinima iz '90-ih godina

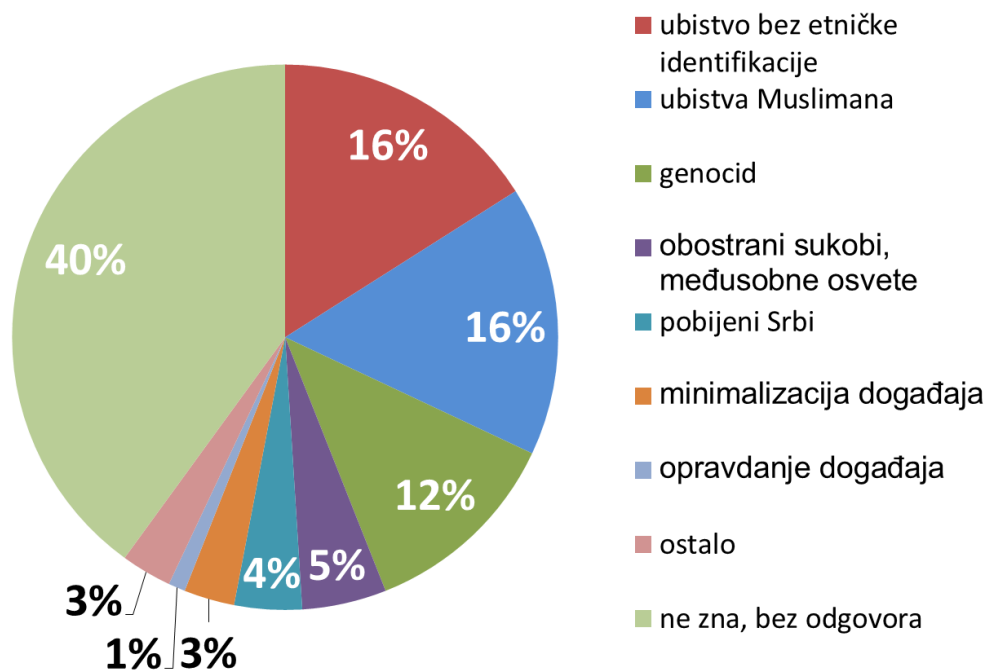
Obaveštenost ispitanika o ratovima, počinjenim zločinima i suđenjima za zločine bila je u fokusu istraživanja koje je obavljeno na uzorku koji omogućava da se nalazi ekspandiraju na ukupnu populaciju građana Srbije.

Obaveštenost ispitanika posmatrali smo i merili u tri ravni:

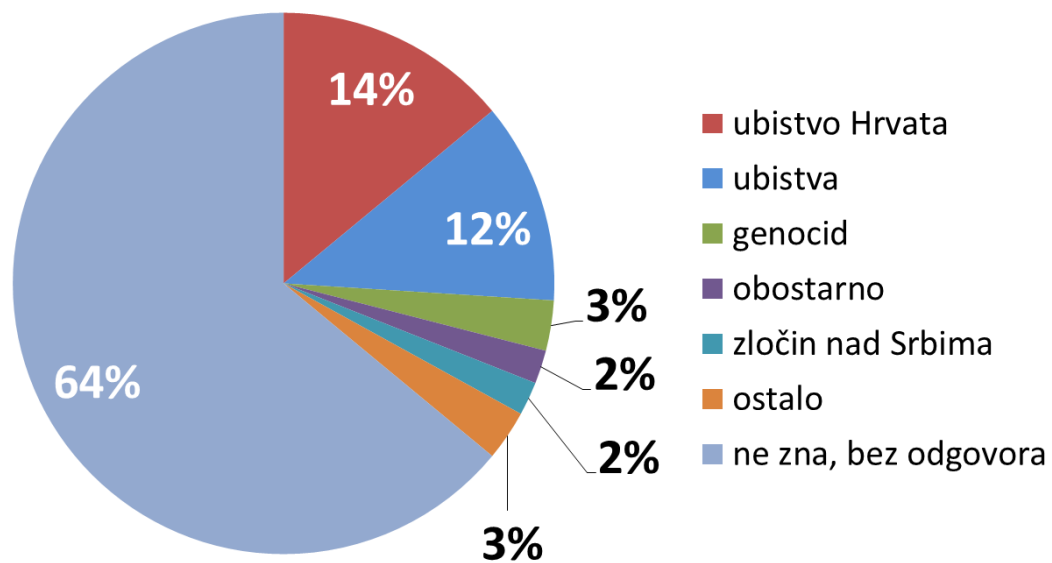
- o ratovima '90-ih godina, zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine;
- o suđenjima u Srbiji; i
- o stradanjima Srba u '90-im godinama.

Indeks opšte obaveštenosti

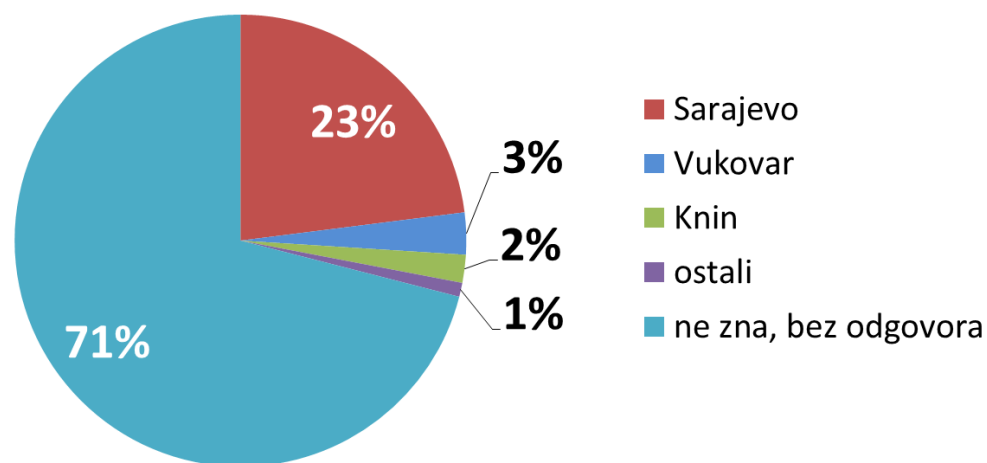
41. Znanje o tome šta se dogodilo u Srebrenici, jula 1995. godine?

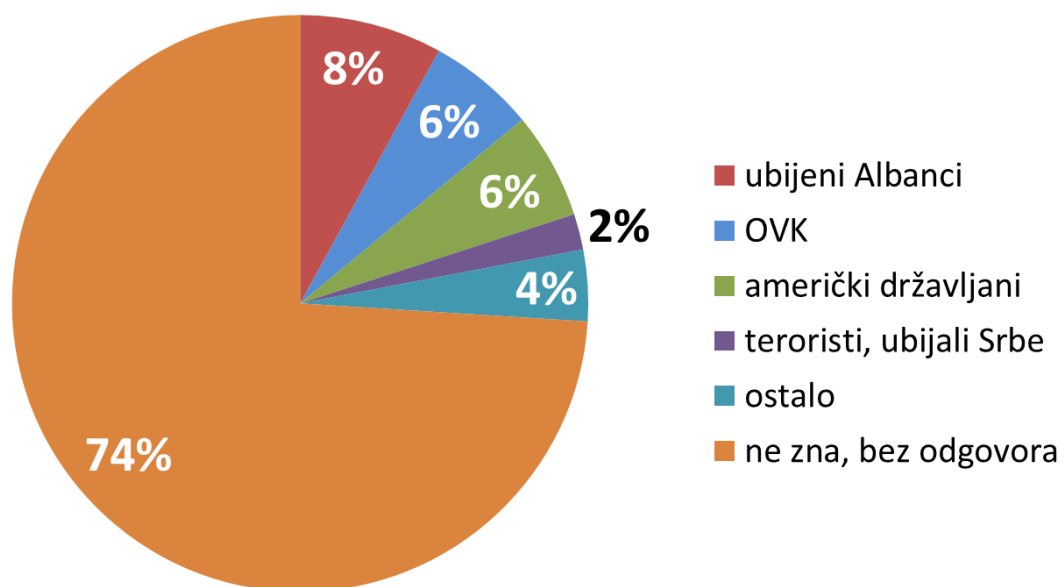
42. Znanje o tome šta se dogodilo na poljoprivrednom dobru Ovčara, kod Vukovara, 1991.

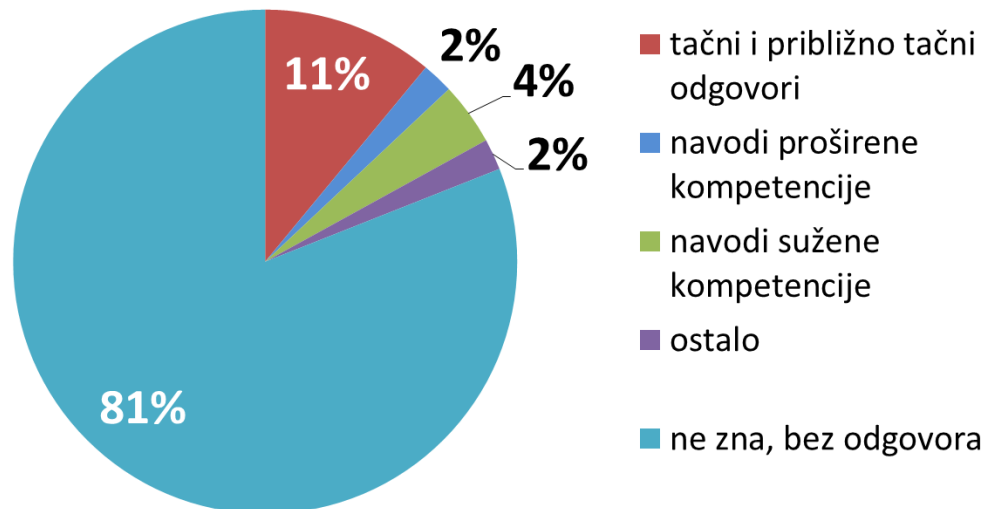
45. Saznanje za grad koji je u ratovima '90-ih godina bio pod opsadom četiri godine

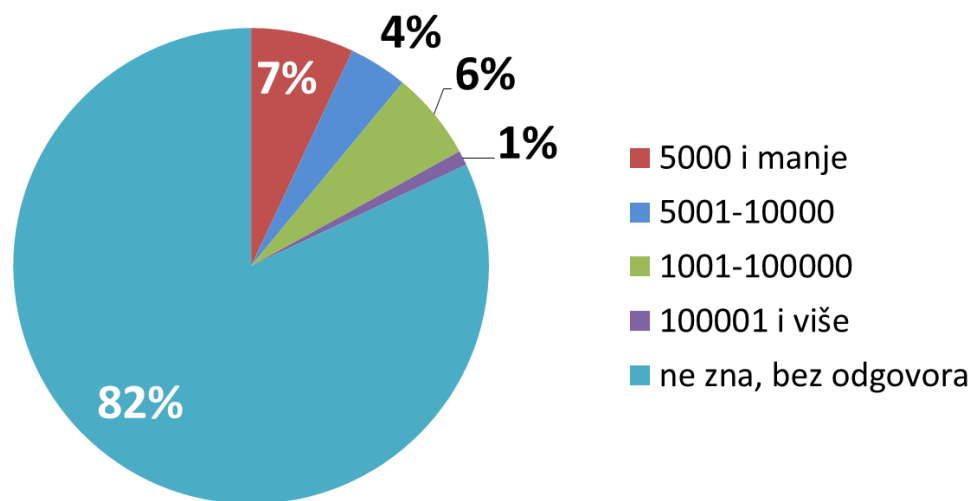
43. Poznavanje slučaja braće Bitići

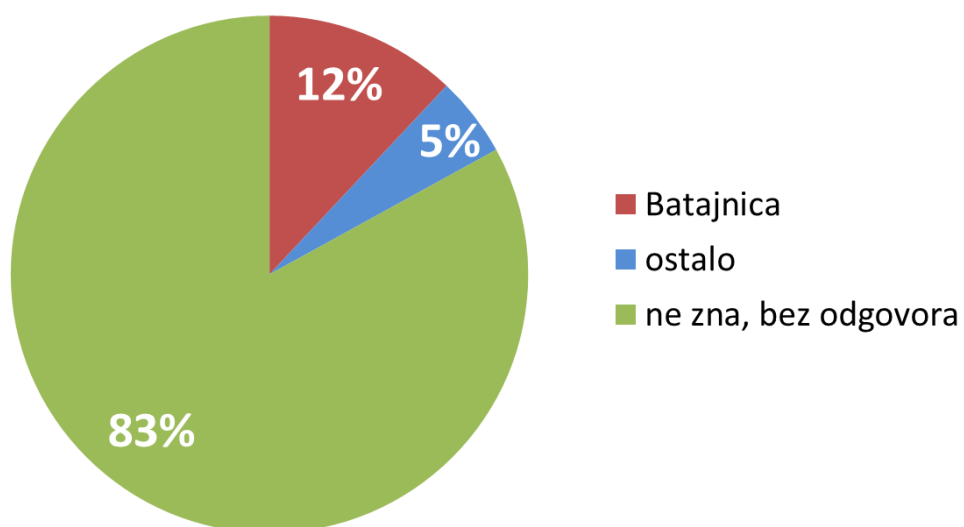
38. Znanje o Specijalnom sudu za Kosovo

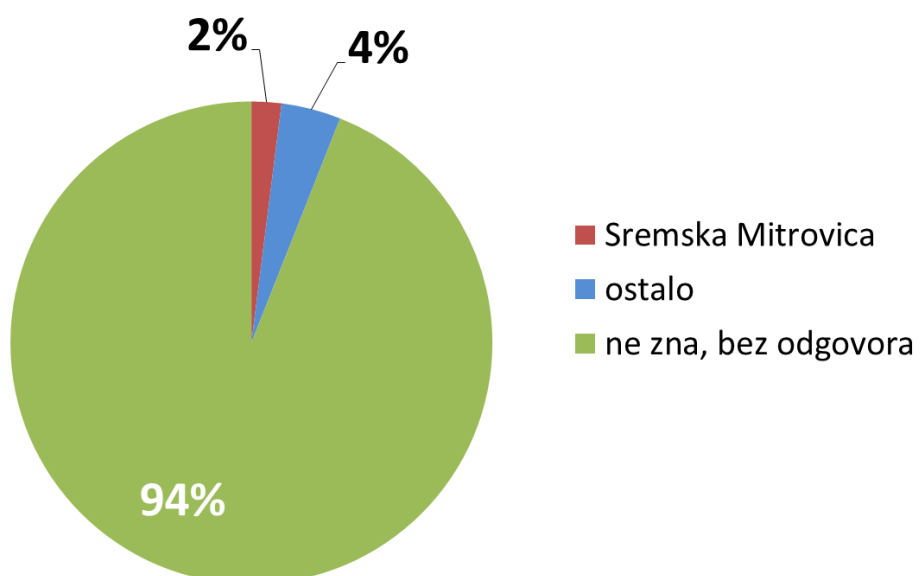
35. Procena broja ljudi koji se smatraju nestalim, a u vezi sa ratovima '90-ih godina

36. Znanje mesta masovnih grobnica otkrivenih u Srbiji

44. Saznanja o nekom logoru koji se za vreme ratnih dešavanja '90. nalazio u Srbiji

Kao centralnu meru obaveštenosti formirali smo, na osnovu 10 pokazatelja, indeks o ratovima '90-ih godina, zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine koji radno nazivamo - indeks opšte obaveštenosti.

Pokazatelji indeksa obaveštenosti o ratovima '90, zločinima i suđenjima optuženih za zločine - indeks opšte obaveštenosti (u%)

<i>Pitanja - pokazatelji</i>	<i>Zna</i>	<i>Ne zna</i>
Da li znate šta se dogodilo u Srebrenici, jula 1995. godine?	60	40
Da li znate za šta se tereti Ramuš Haradinaj?	60	40
Da li znate za šta se tereti Naser Orić?	42	58
Da li znate šta se dogodilo na poljoprivrednom dobru Ovčara, kod Vukovara '91.?	36	64
Da li ste čuli za neki grad koji je u ratovima '90. bio pod opsadom četiri godine?	29	71
Da li ste čuli za slučaj braće Bitići?	26	74
Da li znate šta je Specijalni sud za Kosovo?	19	81
Da li znate broj ljudi koji se smatraju nestalim, a u vezi sa ratovima '90-ih godina?	18	82
Da li znate mesta masovnih grobnica otkrivenih u Srbiji?	17	83
Da li znate za neki logor koji se za vreme ratova '90. nalazio na teritoriji Srbije?	6	94

Za pokazatelje indeksa obaveštenosti, i u slučaju ovog, ali i u slučajevima drugih indeksa, uzimano je samo postojanje formalnog odgovora, a ne i njegova istinitost. Odgovor ispitanika mogao je da bude tačan ili netačan ili delimično tačan; mi se nismo bavili, niti smo mogli da se bavimo ispitivanjem tačnosti, veća samo postojanjem ili nepostojanjem odgovora (bilo tačnog bilo netačnog). **Ispitivanje razlika između pamćenja/sećanja, dominantne političke interpretacije (istorijskih i aktuelnih) događaja, javomnjenjske pecepcije i istine – zahteva mnogo složenije procedure od ovog uvida u samoocenjujuću obaveštenost građana.**

Postoci ne-odgovora na 10 pokazatelja opšteg indeksa obaveštenosti

<i>Broj ne-odgovora</i>	<i>Postoci ispitanika sa ne-odgovorima</i>
Odgovori na sva pitanja	1,1
1 ne-odgovor	2,3
2 ne-odgovora	4,2
3 ne-odgovora	5,5
4 ne-odgovora	7,4
5 ne-odgovora	8,5
6 ne-odgovora	10,8
7 ne-odgovora	12,5
8 ne-odgovora	13,3
9 ne-odgovora	13,8
ne-odgovori na sva pitanja	20,6
UKUPNO	100,0

Naši istraživački nalazi govore o katastrofalnoj (samoocenjujućoj) neobaveštenosti. Na svih deset pitanja koje smo uzeli kao pokazatelje ne/obaveštenosti, **tek svaki stoti ispitanik imao je neki odgovor na svih deset pitanja. S druge strane čak svaki četvrti ispitanik nije imao ni jedan jedini odgovor na bilo koje od 10 postavljenih pitanja.** Čak 71 od sto ispitanika nije znao da odgovori na više od polovine pitanja (tj. ima 6-10 ne-odgovora ili bukvalno toliko ispitanika nije odgovorilo na šest, sedam, osam, devet ili deset od ukupno deset pitanja).

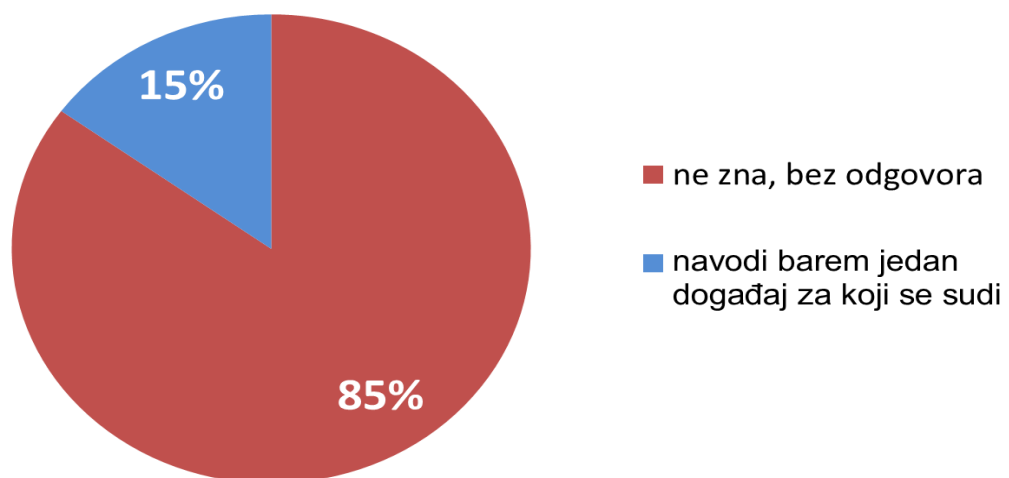
Opšti indeks obaveštenosti

<i>Šira klasifikacija</i>	<i>%</i>	<i>Uža klasifikacija</i>	<i>%</i>
1. potpuno obavešteni	8	1. obavešteni	21
2. uglavnom obavešteni	13		
3. delimično obavešteni	19	2. delimično obavešteni	19
4. uglavnom neobavešteni	26	3. neobavešteni	60
5. potpuno neobavešteni	34		
UKUPNO	100	UKUPNO	100

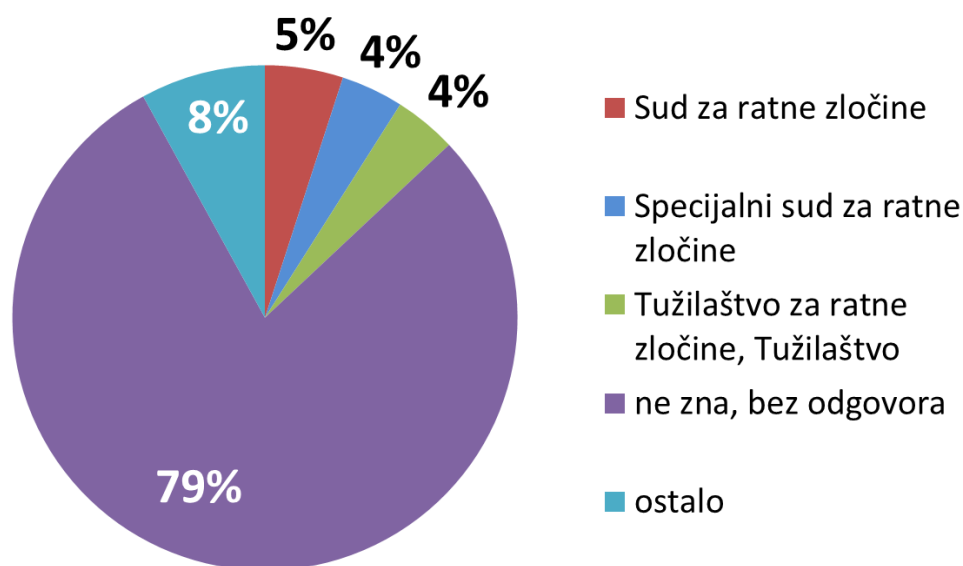
Na nivou opšte obaveštenosti možemo videti da je petina ispitanika obaveštena, da je druga petina delimično obaveštena, a da su tri petine neobaveštene. **Prosečni indeks opšte obaveštenosti iznosi tek 2,33** (raspon indeksa kreće se od 1 kao oznake za potpunu neobaveštenost, do 5 kao oznake za potpunu obaveštenost), a to praktično znači da su naši ispitanici u proseku malo obavešteni, a veoma je verovatno i da su **građani Srbije malo obavešteni o ratovima u '90-im godinama, ratnim zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine.**

Indeks obaveštenosti o suđenjima u Srbiji

7. Saznanje o makar jednom događaju za koji se sudi ili se sudilo pred domaćim sudom

34. Saznanje o postojanju nekih domaćih pravosudnih organa za suđenje za ratne zločine

Za obaveštenost o suđenjima za ratne zločine u Srbiji imali smo odgovore na tri pitanja koja nisu bila saturirana vrednostima i stavovima, već su na neki način bila „čista“ i iz kojih smo mogli da vidimo da li ispitanici imaju ili nemaju „bilo kakav“ odgovor na postavljeno pitanje (bez obzira na sadržaj odgovora).

Pokazatelji indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji (u%)

<i>Pitanja - pokazatelji</i>	<i>Zna</i>	<i>Ne zna</i>
Da li znate da navedete makar jedan događaj za koji se sudi ili se sudilo pred domaćim sudom?	15	85
Da li znate neke domaće pravosudne organe za suđenje za ratne zločine?	21	79
Koji slučajevi ratnih zločina treba da imaju prioritet na suđenjima u Srbiji?	25	75

Postotak ne-odgovora na tri pokazatelja indeksa obaveštenosti o suđenjima u Srbiji

<i>Broj ne-odgovora</i>	<i>Postoci ispitanika sa ne-odgovorima</i>
Odgovori na sva tri pitanja	5,6
1 ne-odgovor	10,5
2 ne-odgovora	23,0
3 ne-odgovora	60,9

I u slučaju ne/obaveštenosti o suđenjima za ratne zločine (suđenja u Srbiji), nailazimo na neverovatno visoku neobaveštenost. Najveći broj odgovora dobijen je na pitanje "Koji slučajevi ratnih zločina treba da imaju prioritet na suđenjima u Srbiji?" – 25%.

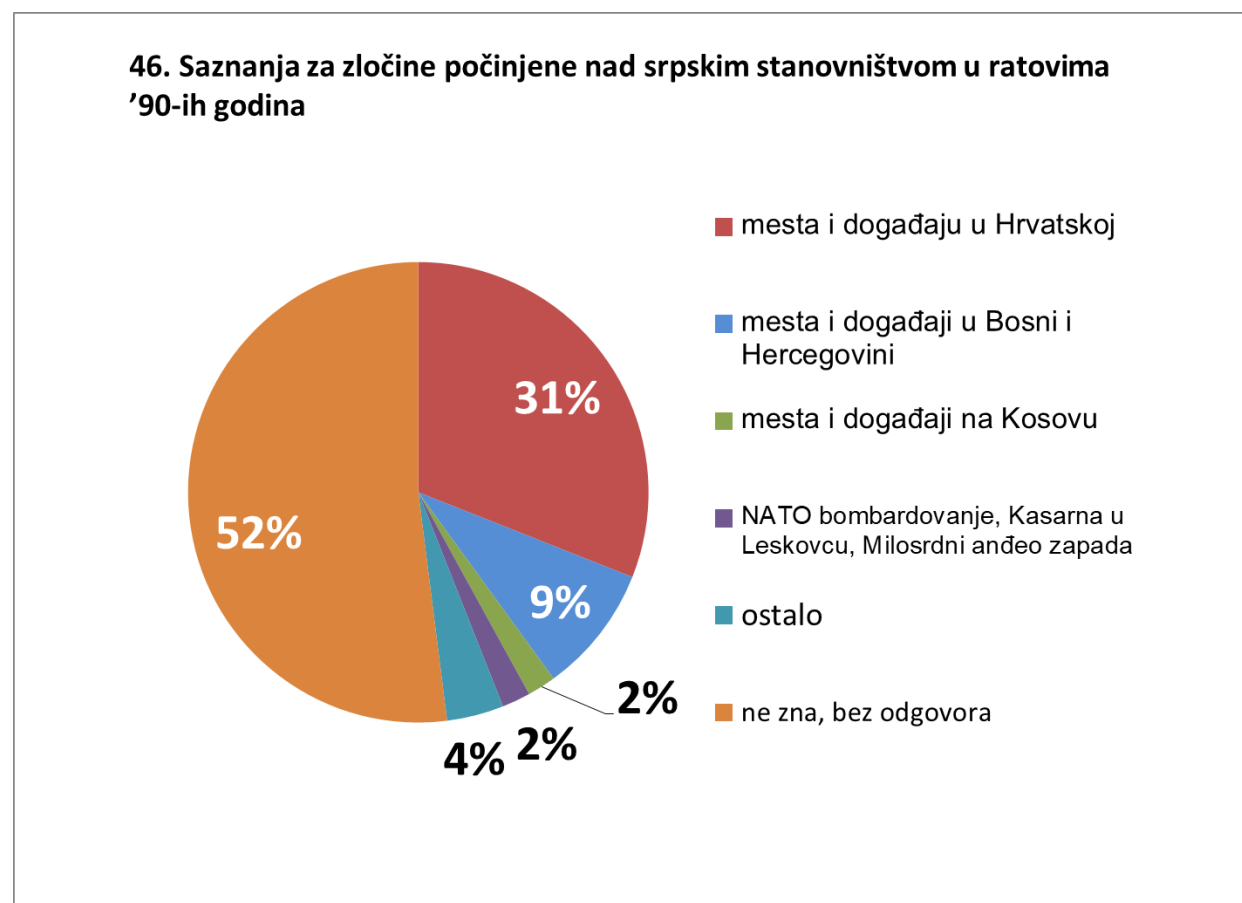
Indeks obaveštenosti o suđenjima u Srbiji

<i>Šira klasifikacija</i>	<i>%</i>	<i>Uža klasifikacija</i>	<i>%</i>
1. potpuno obavešteni	6	1. obavešteni	16
2. uglavnom obavešteni	10		
3. delimično obavešteni	23	2. delimično obavešteni	23
4. neobavešteni	61	3. neobavešteni	61
UKUPNO	100		100

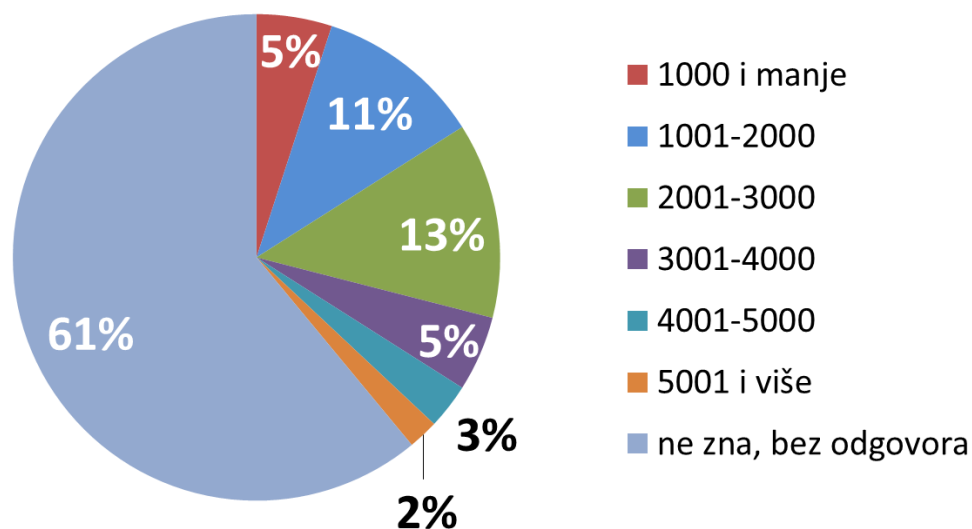
Sumarno gledano, o suđenjima za ratne zločine u Srbiji neobavešteno je tri petine ispitanika, nepuna četvrtina je delimično obaveštena, a samo 16% je obavešteno. Broj neobaveštenih u odnosu na broj obaveštenih gotovo da je četiri puta veći.

Indeks obaveštenosti o stradanju Srba

Dva pitanja u upitniku odnosila su se na stradanja Srba u ratnim događajima u '90-im godinama. Iako je to veoma skroman broj pokazatelja oformili smo indeks koji je trebalo da "pomiri" izvesne razlike u broju ne-odgovora na ova dva pitanja.

37. Procena broja ljudi koji su stradali u NATO bombardovanju

Pokazatelji indeksa obaveštenosti o stradanju Srba (u%)

<i>Pitanja - pokazatelji</i>	<i>Zna</i>	<i>Ne zna</i>
Da li znate koliko je ljudi stradalo u NATO bombardovanju?	39	61
Da li znate neki zločin počinjen nad srpskim stanovništvom u ratovima '90-ih godina?	48	52

Postotak ne-odgovora na dva pokazatelja indeksa obaveštenosti o stradanju Srba

<i>Broj ne-odgovora</i>	<i>Postoci ispitanika sa ne-odgovorima</i>
Odgovori na oba pitanja	26
1 ne-odgovor	34
2 ne-odgovora	40

Indeks obaveštenosti o stradanju Srba

<i>Indeks obaveštenosti o o stradanju Srba</i>	<i>%</i>
1. obavešteni	26
3. delimično obavešteni	34
3. neobavešteni	40
UKUPNO	100

Četvrtina ispitanika je obavještena o stradanju Srba u '90-im godinama, trećina je delimično obavještena, a delimično nije, dok su dve petine neobavještene.

Sumarni pogled na indekse obavještenosti

Orijentisali smo se na vrednosno i stavovski prazne indekse obavještenosti što je u skladu sa startnim ambicijama ovog istraživanja i u skladu sa zahtevima i mogućnostima naručioca istraživanja. No, odmah treba reći da i ovako “vrednosno prazna” obavještenost nije bez ikakve vrednosne valence, osim ako ne smatramo da obavještenost kao takva nije građanska vrednost, bez obzira na sadržaj. No, ako se obavještenost tvrdo definiše nekom (ne znam kako utvrđenom istinom), onda obavještenost kojom smo se ovde bavili i nema nekog smisla. Ovde smo u obavještene ubrajali i one koji su tvrdili da su Srbi najveće žrtve ratova u devedesetim i one koji su na tom mestu videli Albance ili neki drugi narod. Sadržaj obavještenosti je bitno obojen vrednosnim, ideološkim, političkim uverenjima i stavova. Besmisleno je negirati obavještenost zbog toga što je sa našeg stanovišta sadržaj obavještenja ustvari plod laganja (“post-istine”) ili manipulacije, zablude, predrasuda.

Struktura obavještenosti po indeksima (u%)

<i>Indeksi</i>	<i>Obavještenost</i>	<i>Delimična obavještenost</i>	<i>Neobavještenost</i>	<i>Ukupno</i>
Opšti indeks obavještenosti	21	19	60	100
Indeks obavještenosti o suđenjima u Srbiji	16	23	61	100
Indeks obavještenosti o stradanju Srba	26	34	40	100

Od četiti konstruisana indeksa obavještenosti, tri indeksa imaju prilično sličnu strukturu: tri petine je neobavješteno, jedna petina (manje ili više) je delimično obavještena i jedna petina (manje ili više) je potpuniije obavještena. Donekle je u odnosu na ova tri indeksa, izuzetak indeks obavještenosti o stradanju Srba. To su ona dva pitanja „Da li znate neki zločin počinjen nad srpskim stanovništvom u ratovima '90-ih godina?” i “Da li znate koliko je ljudi stradalo u NATO bombardovanju?” koja smo uzeli kao pokazatelje. Iako je izgledalo da će broj ne-odgovora na ova pitanja biti mnogo manji nego u drugima slučajevima (ipak uglavnom Srbi treba da odgovore na pitanje o srpskim žrtvama) ni ovde nije mnogo više obavještenih nego kod onih drugih indeksa neobavještenosti. Ovde je neobavještenost manja tek za jednu petinu koja se najviše “prelila” u kategoriju delimično obavještenih, a manjim delom u kategoriju obavještenih.

Koeficijenti kontingencije između četiri indeksa obaveštenosti

	<i>Opšti indeks obaveštenosti</i>	<i>Indeks obaveštenosti o suđenjima u Srbiji</i>	<i>Indeks obaveštenosti o stradanju Srba</i>
Opšti indeks obaveštenosti	xxx	0,57	0,55
Indeks obaveštenosti o suđenjima u Srbiji	0,57	xxx	0,46
Indeks obaveštenosti o stradanju Srba	0,55	0,46	xxx

Korelacije opšteg indeksa obaveštenosti (tj. obaveštenost o ratovima '90-ih godina, ratnim zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine) sa ostala tri indeksa obaveštenosti (videti prethodnu tabelu) je veoma visoka – koeficijent kontingencije sa indeksom obaveštenosti o suđenjima u Srbiji je 0,57; a sa indeksom obaveštenosti o stradanjima Srba 0,55.

Indeks obaveštenosti i sociodemografska obeležja ispitanika (koeficijenti kontingencije)

	<i>Pol</i>	<i>Starost</i>	<i>Škola</i>	<i>Radni status</i>	<i>Nacionalnost</i>
Opšti indeks obaveštenosti	0,26	0,26	0,25	0,26	0,25*
Indeks ob. o suđenjima u Srbiji	0,15	0,16	0,20	0,17	0,17
Indeks ob. o stradanju Srba	0,16	0,18	0,18	0,16	0,16

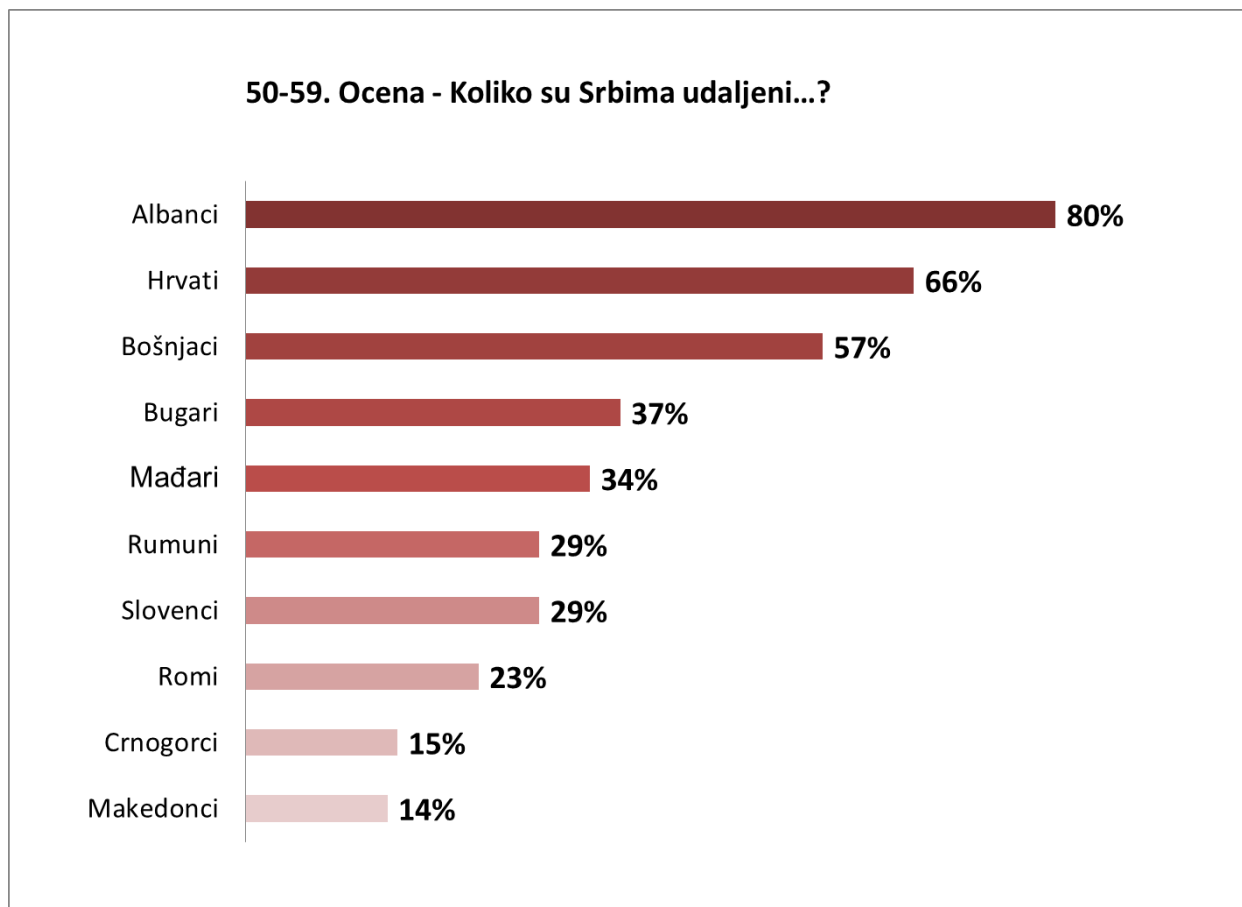
* Koeficijent kontingencije u slučaju nacionalnosti ispitanika je artifičijelan zbog malog broja ispitanika drugih nacionalnosti – Mađari 3,7%, Muslimani/Bošnjaci 1,5%, Hrvati 1,4%, ostali 6,3% i 3,9% onih koji nisu hteli da se izjasne – ukupno gledano u uzorku je bilo 83% Srba i 17% pripadnika ostalih nacija. Kada se koeficijent kontingencije radi sa dualnom kategorijom (Srbi i ostali) onda se dobija koeficijent koji ni u jednom slučaju nije statistički relevantan.

Opšti indeks obaveštenosti je jedini indeks obaveštenosti koji je u korelaciji sa sociodemografskim obeležjima, doduše prilično nisko – 0,25 ili 0,26. Tako su na primer, žene duplo manje obavestene (13%) od muškaraca (27%); među ženama je 70% neobaveštenih a među muškarcima 51%. Kada je reč o uzrastu ispitanika, posebno se po niskoj obaveštenosti izdvajaju najmlađi ispitanici (obavešteni 6%, delimično obavešteni 10% i neobavešteni 84%). Potom sa godinama starosti obaveštenost postepeno raste i najveća je kod ispitanika koji imaju između 45 i 55 godina: 28% je obavesteno, 25% delimično obavesteno a 47% je neobavešteno; nakon 55 godine starosti obaveštenost počinje da opada.

Sa rastom obrazovanja ispitanika raste i opšta obaveštenost o ratovima i suđenjima za ratne zločine: 15-19-20-35%, a sa druge strane opada neobaveštenost: 69-63-57-41%. Kada je reč o radnom statusu nešto je veći indeks opšte obaveštenosti zaposlenih u državnom sektoru (2,71), zaposlenih u privatnom sektoru (2,52) i penzionera (2,47), a najmanji indeks opšte obaveštenosti karakteriše poljoprivrednike (2,26), nezaposlene (2,15) i domaćice (1,85).

10. Etnička distanca Srba prema nekim drugim narodima

Uključivanje pitanja o etničkoj distanci zasnovano je na pretpostavci da se deo objašnjenja percepcije ratnih događaja, ratnih zločina i suđenja opuženima za ratne zločine, može naći upravo u postojanju etničke distance. U ispitivanju distance smatrali smo da nije istraživački korektno tražiti od ispitanika da proceni svoju ličnu distancu prema drugim narodima, pa smo tražili da ispitanik proceni distancu Srba prema tim drugim narodima, očekujući visoki stepen projekcije sopstvenog stava u oceni distance Srba.

Procena etničke distance Srba prema nekim drugim narodima*(u%)

<i>Narodi</i>	<i>Bliski</i>	<i>Ni bliski ni udaljeni</i>	<i>Udaljeni</i>	<i>Ukupno</i>	<i>AS*</i>
Makedonci	51	35	14	100	3,50
Crnogorci	47	38	15	100	3,45
Romi	35	42	23	100	3,13
Rumuni	30	41	29	100	3,13
Mađari	23	43	34	100	2,80
Slovinci	21	50	29	100	2,73
Bugari	13	50	37	100	2,65
Hrvati	11	23	66	100	2,06
Bošnjaci	8	35	57	100	2,24
Albanci	2	18	80	100	1,59
PROSEK	16	37	47	100	2,73

* Pitanje je glasilo: „Koliko su Srbima bliski, a koliko udaljeni sledeći narodi?“. Ispitanici su mogli da daju sledeće odgovore: „veoma udaljeni“, „udaljeni“, ni udaljeni, ni bliski“, „bliski“, „veoma bliski“ ili da ne odgovore na pitanje ili da kažu „ne znam“.

** AS je skraćenica za aritmetičku sredinu.

Natpolovična udaljenost zabeležena je u distanci prema Albancima (80%), Hrvatima (66%) i Bošnjacima (57%). Bliskost oko polovine ispitanika zabeležena je u slučaju Makedonaca (51%) i Crnogoraca (47%).

Prosečna aritmetička sredina etničke distance građana Srbije prema drugim narodima, a prema proceni naših ispitanika, iznosi 2,73, a to je inače i prosek za distancu prema Slovincima. Lošije od tog proseka stoje Bugari, Hrvati, Bošnjaci i Albanci, a bolje od proseka su Mađari, Rumuni, Romi, Crnogorci i Makedonci.

Gledano u kvalitativnim ocenama, jedino za distancu prema Makedoncima se može reći da su između bliskosti i neutralnog odnosa (3,50), s tim što su za zericu bliži odnosu bliskosti. Blizu tog rezultata su Crnogorci, ali su oni ipak bliži neutralnom odnosu. Ukupno uzev, ispitanici su procenili da su Albanci, Bošnjaci i Hrvati – udaljeni, a da su svi ostali negde na sredokraći između bliskosti i udaljenosti, nisu ni tamo ni amo – osim, kao što smo rekli, Makedonaca prema kojima ipak (za malo) preteže procena bliskosti.

Povezivanje indeksa etničke distance sa indeksima obaveštenosti pokazalo je da tu nema nikakve značajnije korelacije, te da naša polazna pretpostavka ne stoji. Našli smo relativno nisku korelaciju između indeksa etničke distance i onih pitanja procene u kojima se iskazuje i stav ispitanika prema datim fenomenima. Takva su, na primer, bila pitanja u kojima je od ispitanika traženo da procene koji je narod imao najviše žrtava u ratovima na prostoru bivše SFRJ i kojem narodu pripadaju oni koji su počinili najviše zločina.

Po svemu sudeći, indeks distance Srba prema 10 drugih naroda, s obzirom da se zasnivao i na odnosu prema narodima prema kojima Srbi imaju distancu, ali i prema narodima prema kojima iskazuju bliskost, neutralisao je trendove uticaja prilikom sumiranja odgovora. Da je ovo obašnjenje tačno (barem delimično) pokazuje povezivanje dve ranije pomenute stavovske procene sa najvišim etničkim distancama, tj. sa distancama prema Albancima,

Hrvatima i Bošnjacima. Ti odnosi daju korelacije osrednjeg intenziteta. Tako je, na primer, korelacija između distance prema Bošnjacima i identifikovanja naroda koji je podneo najveće žrtve 0,34, a u slučaju naroda kojem pripadaju oni koji su izvršili najviše zločina 0,27. Kada je u pitanju distanca prema Hrvatima, korelacija sa identifikacijom naroda koji je podneo najveće žrtve je 0,38, a sa procenom naroda kojem pripadaju oni koji su učinili najviše zločina 0,33.

Pravilnosti su sledeće: ispitanici koji imaju veću distancu prema Hrvatima i Bošnjacima češće navode Srbe kao žrtve, a ređe Srbe kao narod kojem pripadaju oni koji su učinili najviše zločina (kao takvi narodi češće se navode Hrvati, Bošnjaci i Albanci).

Generalno govoreći, ima dovoljno indicija da se i na osnovu naših nalaza utemelji hipoteza o povezanosti etnocentrizma i nacionalizma sa stavovskom interpretacijom ratova na prostoru bivše Jugoslavije, ratnim zločinima i suđenjima optuženima za ratne zločine. Dok, s druge strane, treba odbaciti verovatnoću iole znatnijeg uticaja etnocentrizma na samu obaveštenost kao obaveštenost o pomenutim fenomenima (obaveštenost koja ne uključuje stav).